Artificiosa Methodus

COMPARANDORVM Hortensium Fructuum, olerum, radicum, vuarum, vinorum, carnium & iusculorum, quæ corpus cleméter purgent, & variis morbis, absque vlla noxa & nausea, blandè succurrant.

Autore ANT. MIZALDO Monluciensi, Medico.

LVTETIÆ.
Ex Officina Federici Morelli Typographi Regij.
1575.
CVM PRIVILEGIO.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

NOBILI ET ERVDITO VIRO EMONDO DE LAIGE, REGIS IN ſupremo Senatu Pariſienſi Conſiliario, & Cœnobiorum B. Mariæ de Fontenayo, necnon S. Memmij, & de Miſerayo Abbati, pio iuxtà ac benefico, ANTON. MIZALDVS Monlucienſis, S.P.D.

SVperioribus annis, dum ſedulò mecum retractarem, ſpectatiſſime Senator, idémque Abbas doctiſſime, quàm turpi ſæculorum conſenſu exoleſcat priſca Hortorum diſciplina, cœpi apud me cogitare, num aliqua via illi, pro mea tenuitate, auxiliares manus vtcunque poſſem porrigere. Cùm itaque in eam cogitatio-

nem diu, multúmque incubuissem, tandem in animũ induxi meum, compendio aliquo cõcludi posse ac prehẽdi præcipua rerum omnium hortensium capita & secreta, maximè quę vsui & publicæ vtilitati commodant. Quando itaque Dij facientes adiuuare solent, vt scribit M. Varro: & menti bonæ semper occurrit Jupiter, vt est apud Homerum: κηπουρικῶν, *seu Hortensium historiam, pro exiguo, sic satis, Mercurioli mei genio, quatuor Opusculis methodicis ita contexere sategi, vt Primum, Hortorum curam, auxilia, ornatum, & secreta quamplurima ostenderet: Secundum, auxiliares & medicas eorundem vtilitates percurreret: Tertium, varias Insitionum arteis proponeret: Quartum, quod nunc prodit, iucunda & benefica medicandorum hortensium olerum, radicum, fructuum, vuarum, vinorum, & carnium quarundam artificia explicaret, quæ corpus blãdè pur-*

dè purgent, & variis illius morbis clementer ſuccurrãt, abſque noxa & tædio.

Hæc Dei Opt. Max. præſidio, ſine quo vanæ ſunt hominum cogitationes, vbi tandem abſoluiſſem, & conatus noſtros hiſce in rebus, vt aliis etiam pleriſque omnibus, cùm alias nationes, tum maximè Germaniam, bonarũ literarum & ſublimium ingeniorum parentem fœcũdam, probauiſſe & laudauiſſe intellexiſſet eruditus vir Federicus Morellus, Regius, idémque noſter, Typographus, ſemel atque iterũ anno præterito ad me venit, exponens dictorum librorum noſtrorum Exemplaria, quotquot penes ſe habuerat, oppidatim & regionatim, ad vnum omnia, auidè à bibliopolis mercatoribus diſtracta fuiſſe, & eam ob rem ſummopere cupere, & enixè rogare, vt per me liberum ei eſſet, illa eadem denuo incudi literariæ caſtigatiùs reddere, cum auxeſi & acceſſionererum earũ, quibus

fusè & variè à me illustrata & locupletata esse nouerat: Non potui, quod meum est ingenium, nec pro officio debui, viro amico, & in commune bonum rem æquã postulanti, vltro non acquiescere. Cõmisi itaque, quod dicunt, vela ventis, orámque soluentibus liberis nostris, aut, si mauis, libris, bene precatus, eorum publicationem eò libentiùs Typographo concessi, quòd sciam illos à multis, obuiis, vt aiũt, & porrectis expectari manibus: Adhæc, quòd rectè intelligam Hortensium cultum & curam, principem partem esse philosophicæ agriculturæ. Nec temerè: prodigij etenim simile haberi debet, quòd accidat vt res corporibus nostris, vitæque vtilitati, & omnium incolumitati maximè conueniẽs, & quæ sine cõtrouersia ac dubitatione proxima & quasi consanguinea est Medicinæ, vsqueadeò negligatur, vt ancillulis, & media è plebe quibusuis, perfunctoriè, ac

veluti

veluti per transennam, tractanda committatur: cùm olim Regum & principũ virorum, vt alibi ostẽdimus, summo illa fuerit studio & curæ non postremæ. Sine ludicris artibus, inquit Columella (qui rem hortensem diligenter, si quis alius, tractauit) âtque etiam sine causidicis, satis fœlices olim fuere, futuræque sunt vrbes: at sine agricultoribus, & hortorũ colonis, vrbeis, ne longiùs sit eundum, incolentibus, vel nõ ita procùl degẽtibus, nec consistere mortaleis, nec vrbanos & agrestes ali posse, certum est.

Hæc sunt, Senator amplissime, & Abbas prudentissime, quæ me inuitarunt, imò verò impulerunt, vt quatuòr iam dicta Hortensium opuscula, castigatiora, auctiora, &, vt conferenti cum prioribus liquebit, locupletiora, in lucem denuo exire libenter annuerim: & sub tui nominis clypeo, ceu sub Palladia Ægide, medica hæc Hortensium Arti-

ficia peregrè proficisci, & per hominum manus volitare, haudquaquam molestè sustinuerim, tibíque candidissimè ac libentissimè deuouerim & obtulerim, tantisper dum meliora & paulò sublimiora tibi meditamur. Dignaberis itaque mei erga te animi μνημόσυνον istud qualecunque, eo vultu eáque manu accipere, qua nuper Hortorum secreta nostra, tibi ex animo nuncupata excipere dignatus es.

Verumenimuerò, morosus quispiam hîc forsitan insurget, méque inflatis buccis, ad conuicia vsque obiurgabit, quòd de tuis virtutibus, autoritate & eruditione, cùm in hac libri nuncupatione tum etiam alterius, ne verbum quidem faciam, præter aliorũ morem & modum. Huic responsum velim, id à me consultò factum esse, quòd certò sciam te laudanda multò libentiùs facere, quàm facta fuisse audire: téque malle tacita laudum tuarum cogitatione, quàm publica illa-

rum

rum prædicatione frui: quod prudentis esse, ecquis sanæ mentis denegabit? Sed hæc in præsentiarum satis, vel fortasse plura quàm oportuerit, præsertim apud occupatissimum Senatorem, quem Deus Reipubl. & nobis & amicis omnibus diu incolumem seruare dignetur.

Lutetiæ, Calẽd. Febr. anno restitutæ salutis humano generi, 1575.

LECTORI CANDIDO ET AMICO.

COGITO frequenter, amice Lector, quî fiat vt hodie, si aliâs vnquàm, medica remedia, præsertim quę composita vocant, in tantum venerint despectũ, & tam pręsenté nauseam, vt vel solo nomine audito medicaméti cuiusuis necdum visi, aut gustati, ita ex tempore fremant, vomituriant, & impallescant plærique, vt gelidæ videantur mortis imago. An quòd in tam multiplicem & multiformem varietatem venerit medicina (quæ, Plinio autore, vna & sola imperantibus imperat) vt, vel leui morbo profligando, herbarum, radicum, seminum, florum, & aliorum, horrendi plærunque gustus & odoris, diuersique generis medicaminũ, tota, vt sic dicã, plaustra cumulatim, & (si ita licet loqui) farciminatim ac variegatim præscribat, & variè à pharmacopœis miscenda, tribulanda, & ad nauseam vsque sumenda exhibeat? cùm olim illa ipsa, vel amplissimo Senecę testimonio, paucarum herbarum fuerit scientia, quæ in tam variam & tantam alicubi medicamentorum farraginem hodie est progressa, vt, vel ad eorum conspectum

sicuti

ſicuti diximus, vel mentionem, aut odorem, vomituriant fere omnes, imò verò derepẽte vomant plærique, & nonnunquam per inferiora aluum largiter exonerent, ac ſi deiectorium pharmacum hauſiſſent: prout ventriculi eorum vis expultrix ſurſum, vel deorſum irritata fuit. Hinc nimirum, ſcribit Anton. Guainerius Papienſis medicus exercitatiſſimus, ſe vidiſſe Ducis Sabaudiæ medicum catapotia è pharmacopolio domũ ferentem, ab illis, ſolo odore, tam ſtrenuè purgatum, quàm ſi illamet catapotia deglutiuiſſet. Verũ enimuerò non minùs memorabile quàm admirabile habendum puto, quòd Antonius Muſa inter medicos Italiæ celebris, eam in rem de ſe, necnon de matre, & ſorore ad hunc ſcribit modum. Mihi vſu venit vt dum Colocynthidem tractarem, & præſentibus matre ac ſorore illam manibus aperirẽ, ego ſolo illius attactu, illæ verò odore, adeò ſoluti fuimus, vt nullus noſtrûm fuerit, cui venter decies magna perturbatione commotus non fuerit. Ex quo mirandum non eſt ſi odore pharmacorũ quæ huiuſcemòdi ſimplicia medicamina violenta, turbulenta, & penè dixerim, venenata admittunt, tactu, nedum odore & guſtatu, imò verò cogitatione & apprehenſione nonnullos offendant, & in illis deiectorij medicamenti locũ obtineant. In quam rem dicam quòd mihi aliquando contigit. Imperaueram cuidam ſacrifico catapotia, à quibus ſummè abhorrebat, nihilominus morbi quo tum prehendebatur ſtatus illa ſeriò exigebat: Cùm autem ille medicã noſtram ſchedulam, tota die manu meditabundus geſtaſ-

ſet,nihil magis cogitans,quàm illa catapotiorum ſarcina ſe poſſe eximere & liberare, ſub veſperam dum pharmacopœũ, vrgente morbo, adire ſatageret, ecce, ventris tantâ ſaburrâ eſt leuatus, vt poſtridie lętabundus medicam illam ſcriptiũculam ad me retulerit, dictitans geſtationem illius, ſeptenæ purgationis & deiectionis loco ei fuiſſe præcedente nocte, & ob id bellè valere, & immẽſas gratias mihi agere. Audis, Lector candide, audis,quid cogitatio & apprehenſio pharmacorum, nedum ſapor & odor, in multorum corpora exerceat. Narrabo aliud quod hiſce oculis vidi, nimirum hominem eruditum qui quoties iter faciebat proxime pharmacopolium in quo purgans aliquod pharmacum miſcebatur, percepto eius odore, vix domum reuerſus, vſqueadeò ſoluta erat aluo,vt idipſum pharmacum ſumpſiſſe videretur. Notus eſt mihi itidem alter non obſcuro loco natus, qui in pharmacopolio quopiam vel tantillum moratus,adeò aluum ſibi ſentiebat moueri, vt foras illã depoſiturus è veſtigio exire cogeretur, excitata facultate expultrice à viroſo & tetro pharmaci cuiuſpiam odore, vel illius ſaltem apprehenſione, à quo totâ abhorrebat naturâ, id cum plæriſque commune habens. Sed in his verſatum ſatis: è quibus facilè colligis, Lector optime, pharmacorum vſum permultis adeò exoſum, & præter illorum naturam eſſe, vt mori centies malint, quàm ab eis ſemel, vt loquuntur, excarnificari, ob cauſas priùs enarratas. Quod cùm animaduerterem, priſcorum veſtigia inſequendo, & delicatioribus palatis, exactioriſque

que

que ſenſus ſtomachis inſeruiendo, & viſui, olfa-
ctui ac guſtatui omniũ obtemperando, præſens
hocce Opuſculum, ex probatorum placitis con-
cinnatum, auctum & caſtigatum, multiſque lo-
cis locupletatum, in commune bonum foras
prodire non recuſaui. Quod fœlix fauſtúmque
ſit precor, & opto.

SVMMA ET PRÆCIPVA CAPIta *eorum quæ continentur in Libello de medicandis hortensium materiis, vt corpus blandè & absque noxa purgent.*

CAPI-

CAPITA COMPONENDORVM VINOrum quæ corpus variè purgent, ac diuersis morbis clementer succurrant.

FINIS.

ANTONII MIZALDI MONLVCIENSIS, MEDICI, PVLCHRA ET ARTIFICIOSA METHODVS comparandorum fructuum, olerum, radicum, vuarum, vinorum, carnium, & aliorum quæ corpus blandè, & clementer absque noxa vlla repurgent.

ELEBRIS ille & eximius medicus ARNALDVS A VILLA NOVA tradit in eo Opusculo quod de regulis generalibus curationis morborum edidit, prudētem & pium medicum satagere debere imprimis, vt medicinalibus cibis, potius quàm puris medicamētis morbos expellat. Circumspecti itaque, ac sapientis medici ingenium ac studium eò maximè conuertetur, vt purgantium medicamentorum quæ vel sanis, vel ægris imperat & præscribit, sapor, odor, &, quoad eius fieri potest, color grati ac blandi reddantur: vt sumentiū oculi absque vllo horrore quod offertur aspiciāt, nares sine despectu olfaciant, lingua absq; nausea degustet, ac ventriculus cum vniuersi corporis assensu, iucundè &

Sapiētis & circūspecti medici officium.

Quænā stomacho placeant, & displiceant.

perlibenter amplectatur. Nec temerè, nam vt fœtida, ingrata & minùs placentia stomachum subuertere ac contristare solent, sic odorata, iucunda, ac grata eundem exhilarare & roborare consueuerunt. Odore enim iucundo fit, vt non modo iucundius sit medicamentum, sed etiam eo odore spiritus animalis vnà cum vitali iucundissimè reficiatur. Hinc nimirum graueolentia tam sani, quàm ægri omnes libenter fugimus. Debent itaque medicamenta purgantia iucunda esse, quatenus licet & fieri potest, vt à ventriculo placidè comprehensa & amplexata in actum facilè deducantur: & ne ex insuauitate nauseam, flatus & fluctuationes pariāt. Res ea, ardua sanè, si aliàs in votis fuit vnquā, hoc maximè tēpore esse debet. In quo non tam fastidientes sunt stomachi, quàm delicatula hominū palata, ac morosi, intractabiles & indignabūdi ægrotantes. Nā vel audito solius pharmaci, ceu carnificis cuiuspiā, nomine, nec dū viso eo aut gustato, vsque adeò fremunt, nauseant, commouentur, desudant, & expallescunt, vt nihil mors in illis cōmutatura videatur. Quod dum sollicitè animaduerterem, precium operæ facturum me putaui, si pro ingenij mei tenuitate, facilem & expeditam methodum proponerem, qua duce quiuis deinceps in suo hortulo, ne longiùs eundum sit, olera, radices, fructus, vuas, &, vt paucis dicam, solita alimenta, in pharmaca & medicamenta purgantia, salubriter ac iucundè possit conuertere. Quæ non minùs grata, quàm salutari impostura, beneficium nec præuisum, nec expectatum (saltem nescientibus) summum

Fastidientes & morosi huius ætatis stomachi.

Autoris scopus & institutum.

adfe-

adferent. Nam siue manducabuntur, siue ex decocto, vel aliter, haurientur, corpus adeò blandè, & absque vllo tædio, à superfluis & grauantibus excrementis vacuabunt, vt qui sumpsit, dicat, nihil sibi oblatum fuisse, nisi quod assuetum, familiare & quotidianum erat, applaudente visu, olfactu, gustatu, & ventriculi, corporísque vniuersi, assensu, vt diximus, & complexu sanè quàm grato. Constat tanti artificij lapsis hinc annorum duabus chiliadibus, plus minùs, autores ac inuentores omnium primos fuisse Pœnorum & Græcorum solertes Geoponicos, ac medicos. A quibus, ceu per manus, tam nobile & salutare inuentum accepit, & diligenter excoluit M. Cato, Dioscorides approbauit, Columella non ignorauit, Plinius proposuit, Ioannes Mesuæ intellexit, Palladius non omisit, Arnaldus Villanouanus multùm locupletauit, & neotericorum medicorum, qui rerum experiméta profitentur, diligens obseruatio apprimè confirmauit, ac mirandum in modum adauxit. Beati medici, inquit summus ille philosophus & medicus à Villanoua, quibus Deus scientiam arcanorum naturæ impertiuit, & secretorum suorum conscios fecit. Honora tales, ait, quoniam illos elegit Altissimus, & naturæ quasi socios esse voluit. Sed, prô dolor (inquit) multi sunt ad medicinam vocati, pauci verò electi. His positis superest, vt rem, quod dicunt, acu tangamus, & vnicuique facili methodo ostendamus, quonam pacto deinceps in suo hortulo copiam salutarium ac suauiter purgantium me-

Catalogus eorũ qui de medicatione Hortensium scripserunt.

Sentẽtia verè aurea, sed hodie parum animaduersa.

dicamentorum, ſibi & amicis comparare facilè poterit. Sic itaque à verbis ad rem tranſeo.

De eligendis & apparandis medicis materiis instituto idoneis. CAP. I.

OMNIVM primùm, ſi fieri poteſt, ineunda eſt tibi amicitia fidi ac periti alicuius medici: & eo præſente, apud quempiam Pharmacopolam vel herbarium, rerum medicarum diuitem, ſeligenda (ſi aliter non liceat) ſequentium medicamentorum ſimplicium, purgando corpori accommodatorum, ſyluula: vt hortenſes materias variè purgantes experiaris. Sed medicamenta ea, recentia, &, quoad eius fieri poterit, ſuccoſa, ac è multis ſelecta eſſe debent: non exſucta, marcida, carioſa, olida, vieta, & ob id viribus exhauſta, ſcopóque tuo prorſus inutilia. Si talia comparari non poterunt, ſaltem his proxima eligentur, & vbi operandum erit expurgabuntur, eluentur, &, ſi opus erit, negligenter contundentur, ac die vno, vel horis aliquot, ſicuti oſtendemus, in aqua, vel alio idoneo liquore, macerabuntur: vt ad ingenium redeant, & collabentes vireis recolligant, ne fruſtretur opus, qua dicemus methodo, aggrediundum. Verumenimuerò, priùs quàm illi manum admoueamus, iucundum erit ac ſanè quàm vtile, noſſe facultates medicamentorum, quibus hortenſes materiæ imbui debent, vt hinc medicatæ ac purgantes euadant, pro tibi propoſito ſcopo. Auſpicabimur itaque catalogum à medicamentis, quibus

Electio medicamentorũ huic instituto idoneorum.

bus M. Catonem, & ante illum Pœnorum, Græcorúmque geoponicos ac medicos ea in re vſos eſſe legimus. Hinc gradum facturi ad recentiorum obſeruationes, & eorum maximè quos arcanorum naturæ locupletes eſſe nouimus. Veratrum ſeu Elleborus, præſertim niger, quo maximè vſi fuerunt priſci, vtramque bilem ac pituitam purgat. Colocynthis pituitam & bilem cum humore muccoſo à neruis. Scammonea (ſuccus ſcāmonij plantę) necnon diachridium, ſeu ſcammonea præparata. Bilem atram, necnon flauam, ex ſanguine & partibus longinquis, perinde atque planta ipſa. Tithymali omnes, quorum genus agnoſcit Eſula, pituitam, aquas & atram bilem. Cucumer agreſtis, vel aſininus, cuius ſuccum Elaterium vocant, pituitam & muccos à neruoſis partibus. Turbith, pituitam. Lathyris, aquas & pituitam: quomodo etiā Ricinus ſeu Palma Chriſti. Thymelæa, quæ Perſis Mezereon dicitur, bilem, pituitam & aquas. Hæc à priſcis inter arborum & vitium medicamentoſas & purgantes materias, connumerata lego. Quæ ſi quis obiiciat recenſeri inter violenta pharmaca, & ob id parum tuta eſſe: huic reſponſum volumus, illorum vim ac furias frænari & alterari ſuccis contrariarum qualitatum, quibuſcum miſcentur, &, vt ita loquar, concorporantur, ac tranſſubſtantiātur. Addo quòd illorum impetus frangitur, & ſi quæ inſit virulentia, coërcetur via, modo, ac tempore tranſmutationis quam ſubeunt, vt cauſas alias omittam. Recentiores qui rerum ſecreta vigili ſtudio rimantur & perquirunt, de obſeruatione ſæ-

Catalogus medicamētorum hortenſium cū facultatibus eorumdem.

Reſpōſio ad quædā obiecta.

pius repetita promittunt arbores, vites, radices & plantas, etiam medicamentosas euadere, à simplicibus pharmacis purgantibus, quæ hodie nobis in familiari sunt vsu, & summa carent violentia. Cuiusmodi sunt Polypodium, Epithymus, Cartamus, Sena, Hermodactyli, Agaricus, Rhabarbarum, Tamar Indi, Myrobalani, & alia, vt paulò pòst dicemus. His iactis fundamentis, structuram medicationum aggredior, & sic δενδρεατρείαν nostram instituo.

Quomodo selectarum arbuscularum fructus ita medicamentosi euadant, vt corpus clementer & absque molestia purgare poßint. CAP. II.

Quæ arbores eligendæ huic artificio.

CVM volueris tibi comparare fructus purgante facultate, aut alia dote, vt scribemus, præditos, eliges de multis arbusculam cuius tibi visum fuerit generis, sed ferentem fructus generosos ac suaues, humilem & parum supra terram extantem, iuuenem, quæ bimatum, aut trimatum nō excesserit: in aëre libero & perflato educatam, læto solo natam, & ab hominum, pecorúmque iniuria prorsus exclusam. Hanc per veris initia, dum omnis parturit arbos, vel paulò antè, vt feret anni tempestas & natura, nonnihil supra radicem, ima parte findes, sed cortice clementer tractato, & nulla iniuria affecto. Deinde impactis fissuræ cuneolis osseis, vel ligneis, per longitudiné ad sesquipalmum, plus minùs, pro arboris corpore & modulo, illam aperies: statímque quod

Primus modus medicãdarũ arborum.

quod adapertum erit, emedullabis, si medullam quidem habuerit caudex. Quòd si fissuram non possit admittere, nonnihil vltra matricem, ex alto terebrabis, & apto instrumento, medullæ portiunculam, vel eius loco, matricis, aut cordis, vt vocant, quidpiàm auferes, vel derades. Ioanni Mesuæ hîc satis est arborem locis duobus vel tribus, vnius palmæ interuallo, tenuiter perforari, absque vlla medullæ spoliatione, vt mox dicemus. Quòd si nec terebrationem etiam sustinere possit, ineunda erit via alia, sicuti postea docebimus. Vbi fissuram, aut foramen diligenter expurgaueris, pharmaco ex superioribus aliquo, vt elleboro nigro tuso, vel scammonea, aut colocynthidis succo vel elaterio aut alio, iuxta scopum tuum electo, nonnihil tuso, &, si opus fuerit, macerato vtrunque ita inescabis, farcies, ac saturabis, vt prouerbij memineris, *Ne quid nimis*. Nam ibi quidquam nec pressum, nec plus æquo addensatum esse oportet, vt nutritioni arboris, & transpirationi suus detur locus, possitq; per medullarem syphunculum, aut matricis ductum, vis medicamenti vnà cum alimento sursum liberè ferri, & formando, fouendóque fœtui sensim subministrari. Posteaquam id ritè peregeris, tum demum latera plagæ, & fissuræ, ablatis cuneis, ita committes, & vtrinque adduces, vt nihil interhiet, aut difflatum, vel rimulam admittat: circumposito etiamnum vulneribus Catoniano emplastro: quod argilla constat, vel creta, & arena cui bubulum fimum recens admistum sit, & ad lentorem vsque subactum. Sunt quibus abundè sa-

Hæc summè notãda, ceu vniuersalia.

Emplastra vulneratis arboribus idonea.

tis sit, cum Columella, paleato luto bene subacto, plagas obducere, & superiori parti vulneris, muscum, cespitem, ceram, aut picem, tenero cortice vestitam apponere, ne pluuia illabatur, vel à frigoribus, pruinis, niuibus, grãdine, aut aliter, arbuscula desuper offendatur. Postremò, omnia vimine, aut vinculo alio diligẽter obstringũtur, ne diffluant, aut bestiarum occursu, dissiliant. Eadẽ planè seruabitur diligẽtia in muniẽdo & resarciẽdo foramine: nisi quòd ad eius ostiolũ, paris magnitudinis & formæ teres lignum sic intrudetur, vt exactè foramẽ claudat. His ad vnguem & opportunè actis, arbuscula suæ relinquetur naturæ, vt fructus, fauente cœlo, probè coquat, & suo tempore decerpẽdos foueat. Quos experieris eadem facultate præditos, quâ intrusa medicamenta. Ex quo verè dici poterit, *Patrem sequitur sua proles.* Ioannes Mesuæ Arabicæ medicinæ Doctor præstantiss. docẽs quomodo fiant pruna quæ aluum subducant, & corpus vacuẽt, ad hunc scribit modum. Truncum arboris pruni, duobus locis, vel tribus, vnius palmæ interuallo, tenuiter perforãt, immissóque scammonio lutant: pruna ob id purgantiora euadunt. Dãtur succo, vel decocto, cum saccharo, ad vnciam vnam. quo loco malè scribi puto, libram vnam. Cæterùm, sedulò prospiciendum erit, ne ab erucis, aut aliis germinum prædonibus infestetur medicata arbuscula. Quod rarũ esse hactenus obseruatũ fuit, ob vim medicamentorum, quæ etiam in folia diffunditur. Vnde illa ad multa prodesse nouimus, raróque vidimus ita medicatarum arborum fœtus verminare.

Pulchra Philosophia hortensis & rustica.

Obseruãda & cauenda in hac Dendriatria.

Modi

Modi ſex medicandarum arborum, vt fructus ferant qui corpus clementer purgent.

CAP. III.

QVANDO arbuſcula, quo diximus modo ſelecta, germinum lacteſcentes oculos aperire, & carbunculos, florum ſuorum rudimẽta, pandere ſatagit, ſtatim ac ſedulò, vitium more vndique eſt ablaqueāda, aut, ſi familiariùs & craſſiùs me loqui iubes, diſcalceanda, vſque ad radicũ fibras & venulas. Quæ vbi apparebunt, & ritè expurgatæ erunt, illis ſurſum ac deorſum faſciculos, vel, vt medicè, imò verò Catonianè & ruſticè loquar, manipulos aliquot, ex ſuprà memoratis pharmacis, iuxta præſcriptam methodũ apparatis, ſternes, conſepelies, & infodies, ſuperaggeſta terra, optimo fimo debitè temperata. Si ſiticuloſa erit anni tempeſtas, matutinæ & veſpertinæ rigationis imbre quandoque recreabitur arbuſcula, & ita ſuæ naturæ in tempus, colligendis eius fructibus opportunum, relinquetur. Hæc priſca eſt medicandi formula. *Secundus modus medicandarũ arborum.*

Qui ſubtiliore ſunt Minerua, & rerum arcana penitiùs ſcrutantur, hāc viam, fœlici ſucceſſu, iniiſſe, mihi nuntiarũt. Sub finem Martij, inſignem ramum quempiam radicis generoſæ arboris medium ſecant: Et quâ truncum vel caudicem ſpectat, in vas terreum humidis rebus, iiſque medicamentoſis & purgantibus, plenum, ita inſerunt, & hincinde claudunt ac obſtruunt, vt nihil effluere vel difflari poſſit. Tum demum regeſta terra, cœlo & aëri arborem in autumnum, vel tẽpus *Tertius modus medicãdarum arborum.*

aliud decerpendis eius fructibus idoneum committunt: quo reuoluto, opus, si quidem necesse erit, initiante vere, iterãt. Non dissimili artificio, quo Architectos, & solertes aliquot lignarios artifices, vti nouimus: dum sibi arbores comparare satagunt, quorum ligna variè figurata & picturata conspiciantur. Si quis loco medicamentorũ, vel medicamentosarum plantarum, odores, vel odoratas aquas, aut quid aliud in vas, quo diximus modo, consepeliendum immiserit, non solùm fructus arboris illius, sed folia & cortices, idipsum miraculo quodã prę se ferre obseruabit.

Pulchra & notanda.

Rei huius fidem de experientia sibi factam cõstãter nobis faciebat, anno 1563. amicus noster Petrus Bellonius, librorum multorum prętantium editione, & totius Europæ & Aphricæ peregrinatione celebris, paulò antè quàm impius ensis scelerati cuiusdam grassatoris, vel ipsiusmet Bellonij (vt fertur) famuli sub vesperã, non procul à suburbiis Lutetianis, illum nobis sustulisset: dum Regios hortos, quibus erat præfectus, ex mandato Reginæ matris, inuisere satagebat.

Petri Bellonij cædes deploranda.

Rem eandem paulò faciliùs assequeris, si antequam saliuet medicanda arbuscula, circunfossis eius radicibus, sed nullo ictu iniurioso offensis, aquam macerationis & infusionis electorum scopo tuo pharmacorum vel plantarum purgantium, velut ex vbere sensim instillaueris, & dies aliquot idipsum opportunè repetiueris, vel saltem vnaquaque hebdomade solicitaueris, donec defloruerit, & fœtus sui plenum rudimentum tibi exhibuerit. Si Aquilo spirabit, & gelu regnabit,

Quartus modus medicãdarum arborum.

bit, defendes quod dicũt, à frigore myrtos. Quod fiet iniectis ad radices arbusculæ tuæ paleis multis fimo pingui ſuperonuſtis: ſed ita, ne fimũ arborem propiùs contingat, & putrente ſuo calore illam funditus perdat. Id laboris & periculi euades, ſi frigoribus exactis, rem totam aggrediaris. Vbi retorrida erit æſtas, ſub crepuſculum vtrunque, ſimili potione, ſed paulò dilutiore, arbuſculam ſubinde refocillabis. Modus hic eſt admodũ expeditus, & paratu facilis. Nã cuiuis promptum eſt, plantas, vt vocant, laxatiuas, vbique inuenire, & ex catalogo primi capitis, pro arbitrio ſeligere, ac nonnihil cõtuſas, diem vnum aqua multa macerare, & tum demum illa, quo dictum eſt modo, vti. Hanc viam omniũ præſtantiſſimam eſſe ſcribit Arnaldus à Villanoua, in operibus medicandarum arborum, plãtarum ac vitium, vt proprio dicemus loco. Nam malitia rerum valde alteratur per receſſum facultatis earum in aliam ſubſtantiam. Ex quo, inquit, ſine vlla noxa & periculo facilis ſequi ſolet purgatio ex illis.

Via medicandi præſtãtiſſima.

Si quis arbuſculas huic negotio accommodas non habebit in ſuo horto, fundo, vel prædio, arbore quãtumuis magna, ad hunc modũ vti poterit. Eligat ex ea ramum quempiam generoſum & bellè educatum, quem Gallica terebra, aut aliter, ad medullam, vel matricem vſque, & nonnihil vltra, perforet, facto ſatis amplo foramine, pro rami modulo. Deinde foramen illud medicamentis, vt dictum eſt, inferciat, obturet, veſtiat, liget, ac ita naturæ regendum permittat, donec maturos reddiderit fructus, & ſummè

Quintus modus medicandarũ arborum.

medicamentoſos, reliquis ex ea arbore nihil tale agnoſcentibus. Modus hic tam eſt certus ac probatus, vt viderim quandoque pomiferam arborem, à perito artifice colono, quem vno aut altero colloquio inſtitueram, ita medicatam & cõparatam, vt quatuor ramis ex eodem trunco natis, poma diuerſarum qualitatum & medicinarum proferret, ac aliis quatuor diuerſorum ſaporum & odorum. Quod nec inſitione factum erat, nec alio adulterandi artificio, quàm eo quòd hîc deſcribimus. Erat & id ſummè in ea arbore admirandum, quòd neque folia, neque fructus ramorum ita medicatorum ab erucis aliquo modo infeſtabantur, aliis eiuſdem vndique populatis & eroſis. Venio ad reliquos Dẽdriatrię noſtrę modos, vt ex pluribus habeas vnde ſeligas.

Artificium valde pulchrum.

Sextus modus medicandarum arborum.

Sunt qui medicandas arbuſculas opportuno tempore trãſplantent, ſed ita, vt ſcrobi illis factæ & deſtinatæ, ſelectas herbas medicamentoſas, ſtercoris loco, larga manu priùs ſubſternãt, & radicibus defodiendarum circumponãt, ac demum adobruant, remiſto pingui lętamine terræ. Si feruida ſequatur æſtas, & inſolens graſſetur incendiũ, quale per κυνοκάυματα ſæuire ſolet, aqua macerationis plantarum ſubſtratis ſimilium, arbuſculam idoneis horis reficiunt.

Modi alij admodum faciles, expediti, & probati.

CAP. IIII.

QVIDAM ex Dioſcoridis conſilio, in vino Phthorio, plantas multas, quibus ineſt purgandi facultas, ad imum truncum medicandæ

arbuſculæ

arbusculæ dissemināt, vel vndecunq; implantāt, & adeò profundè illarū radices infodiunt, vt radicibus arbusculæ, si fieri potest, adhæreant. Quę ne resiccentur, aut tabescant, crebra rigatione hinc inde tempestiuè occurrunt, satagúntque vt plantarum facultates purgatrices, ea perfusione, quasi vehiculo, alimentis arbusculæ radicatim permisceātur, & sursum, vi ramorum attractrice, emulctrice, & vegetatrice, ad fructuum formationem & alimoniam, sensim attollātur. Sed ita sunt coaptandæ & disponendæ huiuscemodi plantæ, vt arboris truncum amplectantur & coronent. Nam ex illarum ἀπῤῥοίᾳ & effluuio, aliquid in amplexatam, insensibili transpiratione, abibit, & conformabitur. Quod sanè absurdum esse non debet: cùm videamus arboreos fructus plerosq;, certarum plantarum sapores ac odores præse ferre, quas vel substratas habent, vel haud ita procul dissitas. Sic quædam mala, brassicam olent, quòd illam vicinam videant, eiúsque diurna & nocturna defluuia exhauriant, ac modo imperceptibili, duce aëre, imbibant. Sic prætereà, vina quædam plus aliis diuretica esse experimur: licet in eodem tractu & fundo omnia nata & educata sciamus. Quod vicinis & sociis herbis ac radicibus, quibus facultas inest ciendi vrinas, ascribendū duco.

Septimus mod° medicandarum arborum.

Pulchra & notatu digna.

Non defuerunt qui fissuras, aut terebrationes medicādæ arbusculæ, iuxta primam methodū artificiosè factas, compositis medicamentis purgantibus oppleuerint, & reliqua præscripto ordine perfecerint. Quod quàm fœliciter, nondum ex illis audire licuit.

Octauus modus medicādarum arborum.

Nonus modus medicandarum arborum.

Noui quosdam qui ramum ex selecta arbore ita raptum & vulsum vt aliquid de ea secum auferret, ac generosis fructibus scateret, figulino vase, aut ligneo cado, stercorata terra saturo, altissimè infodiebāt, & plantulas purgāte facultate præditas, hinc inde comites illi dabant, æstúque vigente, aqua macerationis plantarum consimilium, diluculo, & vespere, larga manu irrigabant. Id tandiu, positis interuallis, repetentes, donec fructus adultos, & ad vnguē maturos iudicarent. Modum hūc verissimum esse, mihi certò asseruit quidam ex eorum monachorum ordine, quos Celestinos vocant. Nec aliis plantis se vsum afferebat, quàm iis quæ in publicis cœnobij hortis occurrebant: nimirùm Lathyride, Ricino, Tithymalis, Viola martia, Malua, & similibus. Quarum auspiciis, quo dictum est modo, cerasia, pruna & persica præcocia, sibi comparauit, quæ clementer & absque tædio, aluum subducebāt, ad tres, quatuor, quinque, plures vel pauciores deiectiones, pro assumptorum quantitate & numero. Addebat se hinc magnam gratiam & fauorem iniisse apud multos præpotentes ac diuites, quos participes fecerat fructuum suorū medicamētosorum. Quod hîc scriptum volui & adnotatum.

Decim⁹ modus medicādarū arborum.

Postremum erit, quod vna & altera obseruatione mihi hactenus fœliciter, & ex animi sentētia successisse deprehendi. Sunt quædam præcocia & fugacia pomorum genera, quæ figlinis, aut ligneis vasis capacibus, aluntur, crescunt, fouentur & maturescunt: dum poma dico, fructus eos cum Grammaticis intelligo, qui molli pelle

vel

vel tunica teguntur. Vbi illorum parentes arbusculas defloruisse, & fœtum adhuc informem, sua forma velle informare obseruo, tunc liquoribus ex maceratione simplicium medicamentorũ purgantium & scopo meo idoneorum, expressis, nascentes, & adhuc lactescentes arbuscularum partus, velut ex vbere, blãdo instillatu & irrigatu foueo, ídque, electis horis & temporibus, dies aliquot facere perseuero, paucis contentus fructibus & arbusculis: sed iis generosis tamen, & ob id accuratè & solicitè educatis. Si retorrida & sicca inualescit tempestas, vt hinc sitire videãtur, simili liquore, opportunis horis etiam refocillo, & ob rapidum æstum siticulosam terrã, ad inebriationem vsque, diluo & irrigo. Hæc de medicãdis arborum fructibus vt aluum subducãt, satis erunt. Nunc demum nobis explicandæ veniunt aliarum medicationum formulæ, sanè quàm iucundæ & vtiles.

Arborum medicationes aliæ, ad particulares effectus, pulchræ & animaduersione dignæ.
CAP. V.

SI ab arbusculis tui horti, alia exigis medicata auxilia, quàm præcedentia (quæ aluo duntaxat lubricandæ fuerunt accommodata, & talibus humoribus vacuandis destinata, quales medicamenta ipsa mouere apta sunt) potes, pro cõcepto scopo tuo, quidquid visum fuerit, arbusculis ipsis, iuxta præscriptos modos, committere, & quodãmodo implãtare. Itaque si fructus habere *Fructus cõtra pe-*

ſtem & venena. voles contra peſtem ac venena auxiliares, loco purgantium medicamentorum, commodè ac ſalubriter vſurpare poteris, theriacem optimam, vel mithridatium, aut radices alexipharmacas, & alia peſti ac venenis aduerſantia (de quibus multa in noſtris contra peſtē Secretis) iiſq; arbuſculas tuas, qua dictum eſt methodo, imbuere, ac *Fruct⁹ ſomniferi.* ſaturare. Si fructus ὑπνοτικοὺς καὶ ὑπνοφόρους hoc eſt, ſomnum conciliantes habere ſatagis, plantas, radices, ſemina ſoporifera, & alia, arbuſculis tuis non diſſimili accommodabis methodo. Verumenimverò, priuſquam manum de hac, quod dicunt, tabula remoueam, paucis admonebo quid Ioan. Langius aduerſus fures fructuum hortenſium & arboreorū ſcripſerit. Cantharidū vſum, inquit, nuſquam commodiorem reperi, quàm ſi crudum earum puluiſculum pomis, prunis, ficubus, perſicis quoque, & aliis venuſtioribus fructibus ab ima arbore pēdulis inſerueris, fiſſurāq; reducta cute vel putamine celaueris & occultaueris. Hæc ſi pomorū fures de decerpta guſtauerint, intolerabilis vrinæ dolor & ſtillicidiū furtū illorū redarguet, ac ſupplicij grauitate penſabit. Sed de his ſatius fuerit tacere, quàm plura ſcribere. Alia, penè innumera, pulchra & vtilia ex hiſce progymnaſmatis & prælудiis noſtris, facilè excogitare ac inuenire poterit Lector ingenioſus, & induſtrius. Nam intelligenti, vt loquuntur, pauca ſufficiunt.

Fructibus arborum, odores & sapores quosuis, necnon etiam colores, facilè comparari posse.
CAP. VI.

QVAE hactenus de medicationibus arborum tradidimus, eadem etiam ad odores, sapores, colores, & alia quamplurima, methodo simili, fructibus comparanda & variè concilianda, transferri aptaríque possunt, applicatione rerum idonearũ pro voto & arbitrio tuo selectarũ ad id quod quæris & optas. Hinc scilicet, absque vllo insitionis artificio & mangonio comparantur fructus, etiam per summam maturitatem acerbi, alij acidi, nonnulli austeri: quidam dulces, melliti, saccharati plerique moschati, cinnamati, seu canellati, aut alterius saporis, vel odoris, tam grati, quàm ingrati: &, vt paucis dicam, quales perito artifici formare visum fuerit. Quod verissimum esse, non tam de auditu, quàm ex gustu & odoratu, non semel exploraui & obseruaui. Imò verò (quod fidem superare multis videbitur) mora lutea, pyra rubra, ac mala cærulea, tam intus, quàm in cute, & ex sua quæq; arbore pendentia, non sine admiratione, aliquando conspeximus, contrectauimus, aperuimus, & gustauimus, sed nulla saporis gratia, quæ coloribus illis adulterata fuerat, & hinc tota in pabulum oculorum potiùs quàm linguæ delitias, migrauerat. Miretur hoc qui nescit, nec intelligit multa in vasto mũdi huius theatro, miraculi loco esse, quæ ingeniosa hominum diligentia, artificioso medicamentorũ adulterio, & solerti insitione, comite vbique in-

Fructus diuersorum saporum.

Hortensis Philosophia.

dustria & labore, in lucem protulit. Vnde rectè admodum scripsisse mihi videtur poëta,

Ipsa nouas arteis, varia experientia rerum,
Et labor ostendit miseris, vsúsque magister.

Causa cùm plerosque lateat, illis tantum miraculi & stuporis ingerit, vt præter naturam talia fieri credant. Res ea, cùm in his quæ hactenus docuimus, & deinceps ostensuri sumus, tum maximè in variis arborum insitionibus & florum varietate locum habet. Quarum ope & ingenioso artificio, medicamentorúmque & colorum mangonio solerti, fieri plerũque videmus, vt vna arbor prodigioso spectaculo, diuersi generis, varij gustus, insueti odoris, necnon coloris & facultatis, poma, nuces, vuas, flores, & alia ab vno eodémq; trunco emergẽtia, proferat. Quod exemplis duobus, penè prodigiosis, demonstrare ac illustrare pergam, licet id extra institutum esse videatur.

Mira artificiorum ingenia.

Arbores duæ summæ & prodigiosæ admirationis.
CAP. VII.

INCOMPARABILIS ille rerum naturæ interpres Plinius, de insigni quadam arbore, hunc in modũ scribit. Vidimus insitam arborem iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorum onustam: alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorúmque generibus: sed huic breuis vita fuit. Hactenus ille. Multo mihi prodigiosior videtur arbor ea, quam Ioannes Baptista Porta, Neapolitanus, describit in Opusculo suæ Magiæ naturalis. Vnam, inquit,

Pliniana arbor admirabilis.

nouimus arborem, delitias horti nuncupatam, crassitudinis & proceritatis non ingratæ. Hæc trifurcata erat, & in vno ramo vuas duas vinaceis vacuas, discolores & medicatas gerebat: quarum altera soporem, altera alui deiectionem moliebatur. Secundus ramus persicum proferebat, ex persico & nucipersico, interuallis pluribus, æquè distinctum, & absque vllo osse. Quòd si cui inerat, nucleum dulcem vti amygdala dabat: & nunc hominum, nunc animalium faciem mentiebatur, diuersaq; lineamenta demonstrat. Tertius, cerasia exossa, acida ac dulcia emittebat: adhæc mala aurea. Cortex floribus, rosisq; consitus erat. Porrò fructus ipsi debitam magnitudinem superabant, ac aliis dulciores & odoratiores erant. Verno tempore efflorescebat arbor, & vltra legitimum tempus suos fœtus educabat: nam diu in arbore morabantur, & continuæ fœcunditatis orbem toto anno ministrabant. Per quosdam enim gradus poma sibi succedebant, & fœtura interpolabatur. Brachia ponderibus inclinata procumbebant. Denique sic cœlum & solum arbori fauebant, vt pulchriorem in tota vita non conspexerim. Hactenus ille: ex quo tam raræ arboris historiam huc proferre voluimus, vt intelligeres,

Arbor prodigiosa & inaudita.

Arbor verè aurea, si talis vspiā reperiatur.

Quantùm ars ipsa valet, quantúmque industria pollet,
Et quantùm insitio fœcundos adiuuat hortos:
Necnon ingenium medicandi hortensia solers:
Queis fauet impatiens otij labor, optimus artis
Cuiuscunque dator.

Arborum insitio & medicatio multa possunt.

Sed dimissa insitione, de qua nuper Opusculum edidimus, institutum repeto, & ex diuerticulo in viam cœptam redeo: à qua (occasione data) ideo nonnihil deflectere voluimùs, vt ostenderemus artem medicandarum arborum cum insitione copulatam, planè admirãda moliri, si in peritum & industrium cadat artificem.

De collectione, repositione, custodia & vsu fructuum medicamentosorum: & aliis in hac arte obseruandis. CAP. VIII.

Admonitio valde notãda.

ANTE quàm propositam narratiunculam aggrediar, admonebo artis huius studiosos, quòd medicationes hactenus præscriptæ, minorem materiam, rigationem & sedulitatẽ exigent in arbusculis fructum paruulum ac molliculum ferentibus, quàm iis quæ illum maiusculum ac duriusculum producunt. Primi generis sunt, cerasus, morus, prunus, persica arbor, anteperstica, præcocia, olea, & vitis. Secundi, malus, pyrus, cotonea, amygdalus, iuglans & similes arbores: quarum, vti etiam superiorũ, fructus non exactè suas vires medicamentosas exerent, ante maturitatem. Per quam die sereno, circa nouilunium, alto Sole, blanda manu, absq; vlla iniuria, læsione & vitio, fructus decerpentur, ac loco idoneo, vt in nostris hortorum Secretis docuimus, in vsum accuratè reponentur. Si custodiæ non erit locus, vel, quòd anni tempestas australis & pluuiosa, illam negauerit, adeò vt hinc à labe & corruptione periclitari videantur: vel quòd per imbres

Tempus ac modus collectionis & repositionis fructuum.

& ne-

& nebulas collecti fuerint, & ob id excrementitio humore, putredinum parente, abundauerint, sublata omni mora, calente clibano (si per Solem minùs licet) aut craticulis ad focum suspensis, integri, si parui & tenelli erunt: vel bipartitò, aut quadripartitò diuisi, & ab interaneis repurgati, necnon depellati, si magni & duriusculi aderunt, paulatim resiccabuntur, ac blandè torrebuntur. His ita comparatis, illico mundis vasculis, vel calathis, papyro internè vestitis, reponentur, & accuratè seruabuntur. Si recepto more condire voles, præclarè ac salubriter ages. Vsus omniũ erit, vel ex propria cuiusque carne & pulpa, vel ex eiusdem iusculo & decocto, sicuti de prunis fieri solet per Ichthyophagiam, & esuriales ferias. Tempus vtendi esto matutinum, vel paulò ante pastum, & nonnunquam sub somnum. Quantitas limitabitur pro cuiusque corporis modulo, ætate, sexu, temperamento, mouendi facilitate, vel difficultate, & medicamentorum, quibus imbuti erunt fructus, natura forti, cita, aut debili. In quam rem, tibi prudenter & opportunè consulendi erunt docti atque cordati medici. Quod vt facias, te etiam atque etiam amicè moneo, & valde cohortor. Penè omittebã quòd fructuum medicatorum tam ossa, quàm semina, diligenter colligi debent, ac diligentiùs custodiri, ob vim medicamentosam quæ summa illis inest, non dicam aduersus lumbricos & interanea ventris animalia, liberandásque obstructiones, sed & alia quamplurima, quæ hîc reticere malo, quàm paucis explicare. Habent de multis id solenne, quòd

Quomodo siccari debeant.

Vsus, tẽpus, & quantitas.

Pulchra & valde notanda.

ſi implantentur, aut ſerantur, quæ hinc emergent arbores, medicamentoſum neſcio quid præ ſe ferent. Quæ res in ſurculis aut ramulis, ex ſimili arbore detractis, & alibi inſerendis, vel pangendis, locum vix habet: nec etiam in medicata arbuſcula, ſi tranſplantetur ac tranferatur. Nam materni lactis & ſoli genitalis negata facultate, ſublatóque nutricis aſſueto vbere, ſuccos oblita priores, meritò à proprio temperamento, eóque medicato, in aliud degenerare poteſt. Quare ſi voles vt ad ingenium redeat, & vires medicamentoſas, penè exhauſtas, reſumat, medicatâ alimoniâ, quibus dictum eſt modis, refocillanda, ac inſtauranda tibi erit. Nec id ſolùm in tranſplãtatis & tranſlatis locum habet, ſed etiam in iis quæ nec cœlum nec ſolum mutant. Vnde par erit quotannis, aut ſaltem quoque biennio, recens medicamentum, ſiue ſimplex, ſiue compoſitum, aut antidotum, vel quiduis aliud, denuò illis accommodare. Quemadmodum ex Græcis Florentini Georgicis, tranſcripſit Neopolitanus Palladius, & plerique illo antiquiores.

Præcepta pro trãſplãtatione.

Dignũ animaduerſione.

Quomodo non medicati fructus, tam æſtiui, quàm autumnales, decerpti & domi aſſeruati, medicamẽtoſi euadant, vt corpus repurgare poßint.

CAP. IX.

Res multis multorũ votis expetita.

HIC nequaquam ſilentio diſſimulabo, quod à multis ſummè deſideratum, & cupidè expetitum ſcio. Quid illud? inquies. Quomodo citò, facilè, & quouis tempore, quilibet repoſitos fructus

fructus, siue verni fuerint illi, siue æstiui, seu autumnales, ita possit componere, vt clementer & absque nausea aluum moueant, & subducant, corpúsq; à superfluis excremẽtis liberè ac blandè vacuent. Si patientẽ aurem mihi præbueris, paucis docebo. Omnium primùm à fido quopiam Pharmacopola tibi comparabis purgantia aliquot medicamenta simplicia, ex eorum classe quę violenta nõ sunt. Qualia sunt Rhabarbarũ, agaricus, sena, polypodium, epithymus, semẽ cartami, myrobalani, thamar Indi, & similia. Vbi vnum, aut duo ex his, scopo tuo idoneis, probè selegeris, ex medici consilio legitimas ac sanas portiunculas, negligenter, si opus erit, fractas & contusas, horis aliquot, cum tantillo cinnamomi & seminũ anisi, infundes, ac macerabis, in sero lactis, oxymelite, ptissana, vino, aqua, aut blando quopiam liquore, vt visum tibi erit, pro corporis tui & partis anni, necnon aëris tẽperamento & statu. Deinde quidquid id erit, percolabis, clemẽter exprimes, & calidis cineribus, apto vasculo, superpones: ibíq; horis aliquot insuccabis, vt loquitur Columella, cõpuncta locis multis pruna, persica, pyra, ficus, cotonea, vel cerasia: ex his quæ tibi ad manũ erunt, nihil refert, modò Solẽ passa fuerint, vel clibano, vt diximus, resiccata, aut aliter asseruata. Vbi liquore illo medicato, & iusculo, affatim imbuta erunt, & pro rugosis obesula apparebunt, valdeq; turgebunt, tum demũ medicamentosa habebis alimenta, quæ absque vlla molestia, corpus, soluta aluo, blãdè repurgabũt. Rem eandem fœliciter etiã experieris in vuis, quas Dama-

Quomodo resiccati fructus medicamẽtosi fiãt.

Primus modus.

ſcenas nuncupant: magno ventriculi ac hepatis commodo, ſed detractis priùs,& ex illorum pulpa ſecluſis vinaceis. Si inſuauem quempiam guſtum,vt amarorem, acerbitatem, vel quid ſimile, prę ſe tulerint medicata iſthęc alimenta,ſaccharo optimo, aut puluere glycyrrhizæ,vel cinnamomi, facilè tegi, ac diſſimulari poterit: adhæc aniſo condito,vel coriādro præparato, aut huiuſcemodi artificio quopiam aromatico & dulci, pro cuiuſque guſtu ac palato. Quidpiam igitur ex iis prægustabitur, aut vnà mãducabitur, vel ſumpto illo medicamentoſo cibo, ſtatim deglutietur, vt contraria contrariis emendentur.

Correctio prauiguſtus & ſaporis.

Secundus modus.

Eſt modus quidã expeditus & ſalutaris, ita coquendorũ in foculo cydoniorum,& aliorũ quorumcunq; fructuum maiorũ, vt corpus à grauantibus excremẽtis abſque vllo tædio, torminibus ac faſtidio clementer purgent: imò verò purgando, viſcera roborent. Hunc qui noſſe volet, velle autem debent omnes, percurrat aream tertiam, cãpi ſeptimi, noſtri Horti medici, ſeu Alexikepi, qui nuper rerũ multarum acceſſione locupletior & emendatior in lucẽ prodiit: illic inueniet quod placuiſſe queat. Sed de his fuſiùs agemus paulò pòſt in vino Cydonite, & Hydromelo.

Tertius modus.

Ioannes Langius, illuſtriſſimorum Comitum Palatinorũ medicus doctiſs. in quadam epiſtola ad Cyrlerũ, de medicatis fructibus ad hũc ſcribit modum. Accipe aquam aut vinum, in qua vel ſcámonea, vel tithymali cortices, aut turbith,vel id genus fortium medicamẽtorum, maceratũ ſit: in quo pruna ſicca ex Damaſco, caricę, vuę paſſę, donec

donec turgeſcant, maduerint. Hæc abſque vllis torminibus aluum leniter expurgant. Nam hæc ſola virtute medicamentorum, exuta eorum ſubſtantia, imbuuntur. Hactenus ille.

Cognoui qui antea commemoratos nobis fructus, tam ſiccos quàm recentes, nullo modo macerabant, ſed cum purgantibus medicamẽtis ſimplicibus, eis à medico præſcriptis, & modicè fractis, ſi opus erat, raroque linteolo deligatis, prunorum modo in vino aqua temperato, coquebant: & addito ſaccharo multo albiſſimo delicatis palatis edendos proponebant: vel ſolum eorum iuſculum propinabant, & decoctorum carnem per ſetaceum excernebant, ac mundo vaſculo repoſitam, in vſum idoneum, & tempus opportunum accuratè cuſtodiebant: de eodem boue, vt dici ſolet, lora trahentes, vnáque & eadem fidelia duos parietes dealbantes. *Quartus modus.*

Noui alios, qui fructus iam dictos, poſt longam macerationem, quo nuper dictum eſt modo, blandè ſiccabant in clibano, & iterum, ac tertiò macerabant, & demum reſiccatos, pyxide includebant, & quoties opus erat, excludebant, ac in vſum opportunè conuertebãt, reſperſo multo ſaccharo optimo. Si vigebat æſtus, in aqua roſacea macerabant: ſi hyems erat, ſuffocatis in vino pauco aliquot eorum buccellis, & copioſa ſacchari aſpergine dealbatis, liberè vtebantur, & quidquid erat vini ſuperbibebant. Sed vt quod ſentio verè dicam, non ſunt hæc temerè tentanda abſque docti medici conſilio, perinde atque alia pleraque hactenus ſcripta. Nam ille ſelecta *Quintus modus.* *Doctus medicus in hac philoſophia vbique cõſulendus.*

medicamenta, ægrotantium affectibus, aut ſanorum præcautionibus idonea ſeliget, & ad legitimum pondus, ac doſim, vt loquuntur, omnia deducet, iudicióque & arte ſingula tẽperabit. Imò verò ſuopte Marte, iuxta hanc methodum, noua comminiſcetur artificia: quando non omnia poſſumus omnes.

Quomodo lactuca, borrago, portulaca, & olera alia, adhæc cucumeres, cucurbitæ, pepones, raphanus, cinara, fraga, groſſulæ, frambœſiæ, & ſimiles fructus ac plantæ, deiectorias facultates induent, & ſapores ac odores varios admittent. CAP. X.

Si ad medicationes olerum, radicum, & plantarum multarum, prudenter referas quæ de medicandis arboribus nuper ſcripſimus, nouo hîc ſermone opus non erit. Verumenimuerò, quia plantæ radicibus tam ſolidis non innituntur, quàm arbores, nec tam robuſto donantur corpore, naſcuntúrque plurimùm ſeminibus, vel implantationibus, ac breuioris ſunt vitæ, idcircò de illis peculiarem hîc inſtituemus narrationem. Si itaque ſemina plãtarum titulo capitis huius propoſitarum, aut aliarum, maduerint triduo, vel quatriduo (antè quàm ſerantur) in iuſculo macerationis purgantium medicamentorum ſimpliciũ, initio huius Opuſculi deſcriptorũ, & ſiccata, vicibus iteratis remaduerint, ac ita optimæ terræ, pingui fimo ſaturatæ, & diligenter ſubactæ, commiſſa fuerint, quidquid inde naſcetur, medicatorum ſeminum facultates ac ingenium referet.

Hortenſium penè omniũ medicationes.

Primus modus.

Idem

Idem etiam continget, ſi medicamentoſa illa macerationis aqua, vel iuſculo, (ſeu cremore quopiam) pullulantes plantulas, & adhuc lacteſcentes, aliquot diebus, velut ex nutricis vbere, ſtillando, & non mergendo, aut inebriando, opportunis horis foueris ac rigaueris: hinc enim alui ſolutionem facilem & corporis purgationem ab illis conciliabis. Si grauis æſtus inferiora torrebit, eodem liquoris hauſtu illas ſitientes, affatim, & identidem, ſed tempeſtiuè, (vt in arboribus dictum eſt) refocillare, ac recreare poteris. *Secundus modus.*

Sunt qui per adoleſcentiam plantarum, radices earum blandè circunfodiunt ad capillares vſque fibras, ſed abſque vlla iniurioſa tractatione & eradicatione. Tum demum, purgantia medicamenta ſimplicia, propoſito ſcopo ſelecta, & nonnihil contuſa, ſi opus erit, earum nudatis radicibus ſparſim iniiciunt, ac diſſeminant (vt in arboribus diximus) regeſtáque terra adobruunt, conſepeliunt, ac ita educari, creſcere, & medicamentari permittunt. Quod à multis factum, & ſalubriter expertum, verè ſcio. *Tertius modus.*

Nonnullis abundè ſatis eſt dū plantulas transferunt, in ſcrobiculum illis defoſſum mittere ac ſubſternere ſelecta medicamenta: deinde ſtercorata terra, & ſi opus erit, irrigata, omnia condere, ac ita cœlo & ſolo committere. Modos alios requires ex medicationibus arbuſcularum. Et quæ de liquoribus, & ſuccis medicatis ad plantarum radices infundendis, tradita ſunt, eadem etiam ad ſapores, & odores (de coloribus dubito) prudenter, ac ſolerter coaptare poteris, exem- *Quartus modus.*

Historia pulcherrima.

plo Aristoxeni Cirenei: qui, vt scribit Plinius, à patria desciscens philosophia, & helluonum voluptati ac collegio subscribens, natas in hortis lactucas, vesperi vino mulso rigabat, eóque potu, donec satis ebibissent, satiabat: vt postridie, cùm illuxisset, placentas virides à terra missas, se habere vẽditaret: dignum helluone inuentum, nedum philosopho. Sed in medicamentoso plantarum mangonio & artificio versatum satis. Manũ itaq; ex hac tabula mouebo, vbi admonuero, quòd plantæ, quibus à natura inest purgatrix quædam lubricitas, vt violis martiis & maluis: aut lactea substantia & dulcedo, nonnihil etiam deiectoria, vt lactucis: vel nitrosus succus, & ob id medicamentosus ac deiectorius, vt brassicæ & betæ: aut lenta & excrementitia humiditas, vt portulacæ: hę, inquam, & similes plantæ, cura admodum solicita, medicamentísque multis non indigent, vt medicatæ, ac purgãtes euadant, cùm id naturâ ferè comparatum habeant: & ob id modica alteratione indigent, vt medicamentosæ fiant. De peponibus, cucumeribus, & huius plumæ aliis, non dissimilis erit ratio, ob succum excrementitium, aquosum, & nonnihil lubricũ, quo largè scatent.

Pulchra & notatu digna.

Vites variis modis medicatas reddere, vt earum vuæ, & vina ex illis expressa, aluum clementer moueãt, & corpus absque molestia purgent. CAP. XI.

Prisca medicãdarum vitium philosophia.

SECVNDVM vindemiã, vbi vites ablaqueantur, quantùm putabis ei rei satis esse vini, tot vites ablaqueato, & signato: earum radices circùm

cùm ſarrito & purgato. Poſtea, veratri radices in pila contũdito, & circum vitem ponito: his ſtercus vetus, & veterem cinerem, ac duas partes terræ circùm addito. Radicibus vitis terram inſuper iniicito. Hoc vinum ſeorſum legito. Si voles ſeruare in vetuſtatem ad aluum mouendam, ſeruato: nec commiſceas cum cætero vino. De eo cyathum ſumito, & miſceto aqua, ac bibito ante cœnam: ſine periculo aluum mouebit. *Primus modus.*

Aliter, cùm vites ablaqueantur, ſignato quampiam, ne admiſceas cætero cum vino. Treis faſciculos veratri atri circumponito circum radices, & terram inſuper iniicito. Per vindemiam de his vitibus, quod delegeris, ſeorſum ſeruato, cyathũ in cæteram potionem indito, aluum mouebit, & poſtridie perpurgabit, ſine periculo. Hæc ad verbum M. Cato in ſuis de re ruſtica Commentariis. *Secundus modus.*

Africanorum & Græcorum geoponici ac medici, Catone multò antiquiores, hac incedũt via. Sarmentum quod pangendum eſt, ima parte finditur, trium vel quatuor digitorum menſura, ſublatáque medulla, ſimplex medicamentum purgans & deiectorium, ex his quæ primo capite recenſuimus, contuſum, medullæ loco intruditur. Vel compoſiti alicuius pulpa (quod præſtantius eſt) immittitur. Poſtea, vulnus aut fiſſura, ne quid effluat, idoneo emplaſtro tegitur, deligatur, & ita ſarmentum terræ mandatur. Hæc Florentinus, ex Græcorũ geoponicis & medicis vnus, & poſt eum Palladius. *Tertius modus.*

Recentiores ſatagunt, vt vitis ablaqueatæ radices emundentur, deinde purgantis alicuius medi-

Quartus modus. camenti compositi succum, vel ex simplicis alicuius maceratione liquorem, affusione & rigatione, per dies aliquot repetita, affatim combibant & exhauriant, maximè, dum noua de grauido palmite gemma tumet. Hoc peracto, terram radicibus regerunt, & ante omnia diligenter cauent, ne tum gelidus & niuosus spiret Aquilo, radices percellens, ac vires medicamentorum obtundens. Qui ex vite hunc in modum medicata nascentur racemi, deiectorij erunt ac purgantes, perinde atque vinum ex illis expressum, sicuti scripsit & adnotauit idem Florentinus, libro primo & secundo suorum Georgicôn. Modus hic sanè quàm facilis est, ac valde expeditus, vt testatur Arnaldus à Villanoua, ob causas in Arboribus expositas. Hinc nimirum visa, repertáque est vua, vt ille idẽ scribit, cuius acinus quilibet aluum cleméter mouebat, habebatúrque res ea pro summo miraculo. Qui vuis & vinis albis oblectantur, vitem ac vina huiuscemodi medicata sibi comparabunt: qui rubris, contrà: quando, velle suum cuique est, nec gustu viuitur vno.

Est alius modus comparandorum huiuscemodi racemorum facultate deiectoria præditorum *Quintus modus.* cum suis vinis, quem nec tacebo, nec tibi dissimulabo. Sarmenta ex generosis vitibus, opportuno tempore seligũtur, & in vas aliquod semiplenũ purgantibus potionibus, vel medicamentosis liquoribus, maceratione longa paratis, deponuntur: deinde illis terra optima remiscetur, ac tantisper resoluitur, irrigatur & curatur, donec sarmẽtorum & flagellorum oculi nitantur exire. Id vbi

fit,

fit, more vitium cæterarum, idoneo loco circunſpectè panguntur, ſummáque habetur cura, ne iniurioſa tractatione, vel tantillum offendantur, & hinc ex ſuo membro excutiantur. Qui inde naſcentur racemi, pro facultate ſucci ac liquoris, quo imbutus fuerit palmes, medicati euadẽt, perinde atque vinum quod ex illis exprimetur. *Notandum & cauendum.*

Aliæ vitium, vuarum & vinorum medicationes pulchræ & ingenioſæ, ad ſomnum, contra venena, & alia. CAP. XII.

ETSI quę hîc ſcripturi ſumus, facilè & explicatè colligi poſſint ex præcedentibus, dicam nihilominus de illis aliter, paucis ac breuiter, quantùm feret materia. Si loco purgantiũ medicamẽtorum compoſitorũ, aut diluti eorũ, vel decocti ſimplicium, quidpiam ex iis antidotis, quę ſomnũ conciliant, in liquorem ſolutum, ad vitis radices ablaqueatas, tempeſtiua rigatione effuderis, vel hypnoticas & ſomniferas plantas iiſdem radicibus conſepeliueris: aut circùm plãtaueris (vt vult Dioſcorides, in vino phthorio) tam vuæ quàm calcata & preſſa ex iis vina, ſomnum facilè conciliabunt. Idem fiet, ſi truncum vitis ſelectum, vt de arboribus diximus, Gallica terebra, aut alia, perforaueris, & eadem antidota foramini intruſeris, ac vulnus, quo oſtenſum eſt modo, tractaueris, obduxeris, ligaueris, ac Deo & naturæ permiſeris. Si theriacem, mithridatium, aut alexipharmacum aliud, eò intruſeris (ſublata ſi opus erit medulla) vel diluto eorũdẽ, aut liquore *Vitis ſomnifica qualiter fiat.* *Vitis antidotaria, & venenis pugnans.*

macerationis plantarum venenis pugnãtium, radices imbueris, & frequenti rigatione, eáque tempestiua, perfuderis, vitem habebis antidotariam, alexipharmacam, pestifugam, & venenorum, ac venenatorum omnium hostem capitalem: adeò vt nullum animal veneno imbutum, sub ea stabulari audeat, ac stationem aliquam capere. Quin etiam aiunt acetum ex vino vitis huius antidotariæ & theriacalis factum, necnon vuas passas, miram habere facultatem contra toxica, pestilentem aërem & morbum, venenatorum morsus, ac alia pleraque. Quibus deficientibus, proderunt etiam, vitis eiusdem folia trita, & venenatorum ictibus apposita. Quòd si rursus horum omnium penuria fuerit, cinis sarmentorum hominem à periculo vindicabit. Nam & citra theriacem vitis cuiuscunque sarmentum, aduersus morsum canis mirè auxiliatur, modò non fuerit rabidus. Autores sunt (ne quis putet meum esse commentum) Pœnorum & Græcorum geoponici ac medici, & inter hos Florentinus, qui hæc posteritatem latere noluit. Cæterùm hîc nec omissum velim, nec intactũ, quòd si de huiusmodi vitibus medicatis sarmentum transferendum, aut inserendũ accipiatur, vires sui medicaméti, vt de arboribus diximus, vix resipiet, nec materni medicaminis gustum retinebit. Quare oportebit noua infusione, eáque assidua, vim senescentis succi iterare & suscitare, vt scribit Neapolitanus Palladius, rerum agri doctor non aspernandus.

Mira vitis theria. alis efficacia.

Præceptum notandum.

Quomodo

Quomodo carnes gallinarum, caponum, perdicum, columborum, phasianorum, pullorum, anserculorum, turturum, alaudarum, turdorum, & similium alitum: Adhæc, hædorum, agnorum, lepusculorum, cuniculorum, porcellorum, & similium quadrupedum medicamentosæ fiant, vt corpus ab excrementis blandè purgare queant. CAP. XIII.

Ex præcedentium explicatione & doctrina, facilè fuit colligere non posse rationi, aut sensui, aut experientiæ, aut doctorum virorum sententiæ consentaneam esse illorum opinioné qui negant vires seu potestates certo generi à forma substantiali contributas (quæ in temperamenti aut materiæ proprietate consistunt) aliis nonnũquã rebus natura & specie distinctis cõmunicari: id quod viis multis, & exẽplis compositionũ, trãsmutationúmq; variis, in fructibus, oleribus, radicibus, vitibus & vinis, hactenus pro tenui nostra Minerua vtcunque ostendere sategimus. Hinc nimirum, nec frustra, nec temerè Galenus multis in locis testatur lac capræ quæ scammoneam, & tithymallos vel marinã brassicam depasta fuerit, purgatorium euadere. Id quod etiam Hippocrates non de capra modò, verumetiam de mulieribus affirmat: putátque hinc non parum referre, quo siue mulier, siue animal cibo vsum sit, cuius lacte salubriter vti velis, siue sanus, siue marasmo de ægrotans febre, aut ad infantulorũ probam alimoniam. Cùm itaque sic res habeat, vt quo cibo vescuntur animalia, illius odorem & vires resipiant ac redoleant quodammodo eorum car-

Vires certo generi attributas, aliis specie distinctis communicari.

De lacte medicato notãda & obseruanda.

nes: cùm lactigeræ pecudes, & boues, quem delinxêre salem (vt est apud poëtam) referunt in lacte saporem, imò verò in butyro & caseo, cùm iuniperum oleant turdi qui illius baccis perlibenter vescuntur, quidni etiam alitum quarundam, & quadrupedum iuniorum medicatis rebus & pabulis, vt mox dicemus, educatorum, medicatas eorundem vires & facultates in propria carne & pulpa referant, & hinc medicamentosa ea caro & purgatrix euadat? Sed quonã, inquies, modo, id assequetur? vt priscos medicos & philosophos, qui ea de re scripserunt, in præsentia omittam, ex recentioribus, pro multis, vnum Thomam Erastum proferam, quem paucis audire graue non erit. Docuit me, ait, aliquando præceptorum meorum vnus, purgatorias reddere gallinarum carnes, & bene successit in hũc modum. Decoquenda sunt purgantia pharmaca, vt helleborus, scammonium, agaricus, tithymalli, & similia, cum tritico, aut hordeo. Hoc solo exsiccato si vescantur longo tempore gallinę, (vel huiusmodi volucres alię) purgabit earum caro comesta, nec erit admodum insuauis & gustui ingrata. Hæc ille. quod artificium non ad solas gallinas, capones, perdices, phasianos, & huius plumæ alites alias, sed etiam ad quadrupedia animalcula quædam, vt hœdos, agnos, lepusculos, porcellos, & huius pili similia, prudenter accommodabis, medicato, vt diximus, domestico eorum pabulo. Nam de agrestibus hîc non loquimur, sed domi vel educatis, vel educandis. Verumenimuerò, precium operæ istius fuerit

Turdos olẽre Iuniperũ quãdoque.

Quomodo fiant purgatoriæ alitũ, & animalium paruorum carnes.

eundem

eundem Erastum rursus audire, eam in rem alibi paulò pleniùs & planiùs ad hunc philosophantẽ modum. Hellebori radix, inquit, in aqua cocta, medicatam eam reddit & purgatoriam: in qua si maceratus pânis aut triticum à gallina dies aliquot comedatur, & in chylum, sanguinem, & carnes in eis permutetur, tum demum occidatur, coquatur, & à quopiam homine edatur, proculdubio purgandi vim & facultatem, ab helleboro contractam, per tot substantiales mutationes conseruasse deprehendetur. Hoc si est, quis, obsecro, adeò insaniet vt in tali carne formam hellebori, aut huius essentialem potestatem quærat. Erunt itaque hæc, cùm in præcedentibus, tum iis quę deinceps dicentur accipienda de viribus quæ in temperamenti aut materiæ proprietate consistunt. Non sum nescius plærosque etiam magnates superiores alites vel animalcula exenterata ac plumis, & corio exuta, infarcire purgantibus medicamentis simplicibus, vt rhabarbaro, agarico, foliis sennæ, semine cartami, radicibus polypodij, epithymo, & similibus, vno, duobus, vel pluribus simul, addito cinnamomo, semine anisi, vel fœniculi, necnon herbis parti ægrotanti idoneis & congruis: tum demum hæc omnia ventri alitis, vel animalis inserta, consutóque ostiolo, per quod immissa erunt, igni lento torrenda committere: vt vaporosa medicamentorum horum substantia imbuta caro, &, vt sic dicam, insuccata, medicamentosa & purgatrix euadat. Alij farctam in hunc modum alitem, & his medicis miscellaneis intus saturatam,

Erastus in explicatione de purgantiũ medicamentorum facultatibus.

Alius mod⁹ medicandarum carniũ alitum & paruorum animalium.

Modus alius, & formula. pingui iusculo incoquendam deponunt, eóque decocto purgante vnà cum carnibus salubriter vtuntur: & hinc corpus à grauantibus excrementis blandè repurgant. Sed de his hactenus scriptum sit, vt aliis suum demus locum & ordinem.

Hæc itaque de medicandis arboribus, fructibus, oleribus, radicibus, vitibus, vuis, vinis, & carnibus satis erunt. Quæ si placuisse, & grata fuisse intellexero, quæ apud nos latent & pulchriora, & præstantiora, ex vmbra in lucem communi iuuandi studio proferemus.

ANT.

ANT. MIZALDI MONLVCIENSIS, MEDICI ARTIFICIA PERPVLCHRA COMPONENDORVM VINORVM, quæ diuersis morbis blandè ac iucundè succurrant: cum prisco ac recenti quorundam catalogo, & auxiliis.

ERTVM est priscos medicos summo studio ac diligentia perquisiuisse, quonam modo diuersis affectibus corporis & animi, cùm curandis, tum excitandis, vina artificiosè concinnarent, & medicata factitarẽt. Qualia sunt Theophrasti apud Heracleam Arcadiæ, quæ viros dementabant: Athenæi apud Thasios, quæ somnum accersebant,& fugabant: Plinij Arcadica, quæ fœcunditatem fœminis importabant,& viris rabiem. Adhæc Trœzenia, quæ qui biberant, negabantur generare: & Lycia quæ qui gustauerãt, his soluta aluus firmabatur. Hinc, scilicet, varię illæ, apud M. Catonem, vinorũ concinnationes, ad varios affectus: necnõ apud Dioscoridem: & ante iam dictos omneis, apud Pœnorum & Græcorum geoponicos ac medicos, sicuti suo loco deinceps ostendemus. Horum artificia omnibus penè morbis, citò, tutò ac iucundè, necnon (vt aliquid de meo addã) quàm minimò, auxiliantia, cùm legissent posteriores medici, hinc (fortasse) consultò moti fuerunt, vt medicamenta quædam purgantia, vino macerarent, & horis aliquot infunderent, ad conciliandã ei medicamen-

Varia antiquorum vina ad varios affect⁹.

tosam facultatem. Quod, Dij boni, quanto applausu, & corporis totius consensu sic hauritur! Quas, obsecro, vireis in corpore clementer ac blandè ita non exerit? Quam suauitatē medicamentis & rebus, quibuscum miscetur, non adfert? Quas facultates cerebri, ventriculi, iecinoris, cordis & intestinorū non roborat, substantiæ, ac naturæ suæ familiaritate, quæ nobis amica est, assueta, &, penè dixerim, congenita? Hinc nimirum Galenus noster, Falernum Mithridatio, & Theriacæ miscendum præcepit, vt multorum amarorum, quibus constant antidota illa, iniucunditatem tegat, & ventriculo qui amara auersatur, suauitatem conciliet, contētricémque eius vim roboret. Rectè itaque ac prudenter solertes medici factitia vina excogitarunt, quæ facultates impressorū illis medicamentorum, celeriter ac iucundè toti corpori, essentiæ tenuitate, ac familiaritate distribuerent, & à variis affectibus illud opportunè liberarent, absque noxa, tædio, ac nausea. Horum compositiones multiplices, & artificia diuersa, tibi candidè, vt omnia, proponere ac paucis exponere, nec detrectabo, nec grauabor: vt habeas è multis quæ pro arbitrio seligere & sequi possis.

Vini facultates miræ in corpus.

Vinorum medicamentosorum artificiosæ aliquot concinnationes, tam per vindemiam, quàm alio quouis tempore aggrediendæ. CAP. I.

VINDEMIÆ tempore, mustum ex albis racemis, iisque optimis, ac minimè vitiatis expressum

pressum (si albo vino delectaris) vel ex aliis comparatum, seliges ac sepones: & antè quàm efferueat, in doliolum, cadum, lagœnam, vel aliud vasculum, ex munda & proba materia concinnatũ, opportunè infundes. Sed ita, vt priùs selectę materiæ tuæ medicæ, lotæ ac purgatæ, in dictum vasculum descenderint: siue herbæ fuerint illæ, seu radices, flores, semina, species, aromata, fructus, grana, aut res aliæ quæuis medicamentosæ, quarum facultates mustum imbibere, ac præ se ferre satagis. Quod equidem duodecuplam proportionem habere debet ad dictas materias plùs, minùs, pro intensiore & remissiore illarum sapore, odore & qualitate. Id vbi factum erit, scutellâ vno latere apertâ, vel illo aliquantulùm sublata, vinarij tui vasis osculum, & supremum spiraculum, operies: vt fæces sensim ab imo ad summum tendentes, liberum habeant emissarium, & quod medicato halitu ac feruore sursum volitat, despumatum ad inferiora retrudatur. Vbi feruor resederit, & despumatio cessauerit, vas omnino replebitur, (quod pro aliis deinceps dictum velim) &, ne quid effluat, diligenter stipabitur, ac loco idoneo in vsum seponetur: qui post duos menses opportunus erit Vides quanto artificio hîc elaboratur, & quasi à natura conficitur, &, vt ita loquar, incorporatur, quod iniectum & comprehensum est. Nam per naturalem musti calorem, validámque ebullitionem, interna rerum infusarum, necnon confusarum fit agitatio, velitatio & impressio. Quâ vinũ, multò superius, viribus propriis eas spoliare, sibíq; proprias facere,

Primus modus componendorũ vinorum medicatorum.

Pulcherrima narratio, pro sequentibus valde notãda.

Arguta philosophia & non vulgaris.

imbibere, &, vt theologicè loquar, transſubſtantiare, viis, modíſque omnibus molitur, ac tandẽ aſſequitur. Ex quo medicamentoſum euadit, & hinc vi admodum penetrabili, artifice induſtria, inſitas, conceptáſque rerum immiſſarum, ſibíque creditarum facultates, ad omnia corporis membra, in nictu oculi, iucundè perfert ac diſtribuit, abſque vllo naturæ grauamine, tædio, nauſea, aut faſtidio: ſicuti probatum, expertum, ac ſummè obſeruatum habemus, ſcimus, ac vidimus. Hoc primum eſt concinnandorum vinorum artificium paratu admodum facile, ſed mihi vtcunque ſuſpectum. Nam periculum eſt, ne muſto immerſæ, aut natantes materiæ, ex mora, loci natura, difflatione præpedita, & aliis, vitium trahant, ac vinum ita labefactent, vt ætatem ferre non poſſit, ſed in vappam illico abeat, aut ante tempus aceſcat. Quare præſtaret, feruore vini ſedato, & deſpumatione facta, illud elutriare, & in alterum vas transfundere: incluſáſque materias excludere, & procul amandare. Niſi malles aliud muſtum illis ſuperfundere, & hinc comparatum vinum, quod priore multò erit imbecillius, pauperibus ægrotantibus elargiendum cuſtodire.

Refutatio ſuperioris artificij.

Eſt alter modus quamplurimis vſitatus ac familiaris, cuius talem habeto formulam. Medicæ materiæ, pro concepto cuique ſcopo electę, in optimi muſti iuſta quantitate (comparato ad id vaſę idoneo) tantiſper coquuntur, & temperato igni, ex ſemiuſtis carbonibus accenſo, tandiu leniter bulliunt, ſpuma ad vnguem excluſa,

Secundus modus.

donec

donec pars tertia, plùs, minùs, absumpta fuerit: aut mustum ipsum, rerum immissarum saporem ac odorem exactè imbiberit. Id vbi factum est, noctem integram adopertum vas, cum suo vino & materiis quiescit, sequente luce, per vimineum colatorium omnia transmittuntur, ac vinum ita percolatum alteri musto (sed minoris quantitatis) vase ad id accommodo, diligenter remiscetur, & transvasatur: aptato ad summum eius spiraculum & emissarium operculo, qua nuper scriptum est formula: vbi perfectè deferbuit, & defæcatum est, ritè impletum, operculatum & clausum, loco idoneo, in vsum custoditur, ac seponitur. Sed rursum modus iste (quanquam non ignobilis) sua non vacat suspicione, ob rerum immissarum ebullitionem plùs æquò (fortasse) maiorem vel minorem, intensiorem aut remissiorem, nulla graduum basi in his præscripta & obseruata. Nam sunt multa quæ longam coctionem sustinent, alia verò breuem: cuius si non habeatur perspecta ratio, vires decoctorum resoluuntur, & in fumos illico abeunt. Quare satiùs esset, ac multò consultiùs, medicas materias tādiu in musto macerare, donec illarū naturam ac facultates, tam gustatu, quàm odoratu, induisse ac ebibisse deprehendetur. *Infirmatio superioris modi.* *Consilium notandum.*

Quod vbi cōstabit, lenta ebullitione eáq; leui, negotiū, quo dictum est modo, facilè absoluetur.

Aliæ eorundem vinorum artificiosæ compositiones, magis tritæ ac vulgares.

CAP. II.

SVNT aliæ medicandorum vinorum methodi, quas paucis tibi expediam. Medicæ materiæ recẽtes, aut, si id minùs licet, semisiccæ, & negligenter contusæ, lineo, aut cannabino sacculo admodum raro imponuntur, & ad præscriptas formulas in optimo musto præmadent atque innatant, additis lapillis, si leuiores erunt, vt in vino hyssopite docet Dioscorides. Vbi satis emaduerint & maceratæ fuerint (quod ex sapore & odore musti illis imbuti percipitur) tum demum blãdè, & quantùm licet, expeditè coquuntur, despumantur, & excluso sacculo, factáque illius forti expressione, vinum ita medicatum, alteri (sed minoris quantitatis) miscetur, & nonnihil mouendo, agitatur. Id vbi exactè in suo doliolo deferbuit, diligenter repletum & operculatum, diligentiùs custoditur.

Primus modus.

Alij in generosum vinum (nihil refert nouum fuerit, necne, adhæc album an rubrum) selectas, pro arbitrio, medicas materias, lotas ac repurgatas immittunt: & horis aliquot, vt dictum est, ibidem macerant, coquunt, despumant, percolant: & absque vlla expressione, vinum in vas mundum deponunt, replent, optimè claudunt, & vsui reseruant. Hæc via trita est ac vulgaris, quam etiam nouit media de plebe popellus. Probarem sanè materias sacculo aut linteo vbique includi, vt commodè, & absque vini iactura, ex-

Secundus modus.

cludi

cludi ac retrahi possint. quod Dioscorides vbique facit.

Qui solertiores sunt, & ingenio perspicaciore secreta rerum explorant, medicas easdem materias, quo dictum est modo, apparatas, cum duodecupla quantitate racemorum alborum, aut nigrorum, miscent, confundunt, & vindemiæ more, calcant, vnáque tandiu in doliolo ad id congruo, aliorum vinorum more efferuescere permittunt, donec clarum & defæcatum vinum, ex his miscellaneis secerni possit. Id vbi animaduertunt transvasant, & vbi iterum deferbuit replent, & custodiũt. Sed ea de re in compositione vini Guaiaci fusius scripturi sumus. Quod ad reliquias materiarum attinet, vinum illis desuper iniiciunt, referuescere sinunt, exhauriunt, vt vina alia curant, & in vsum ægrotantis familiæ seponunt. Nam tantùm distat inter hoc postremum, & præcedens, quantùm distant (quod dicunt) æra lupinis. Hic modus mirum in modum mihi arridet, ob legitimam rerum fermentationem, permistionem, sequestrationem, insinuationem, & alia, quæ sciens omitto, & volẽs prætereo, ne longa narratio tædium pariat. *Tertius modus.*

Non desunt qui vina ista inualescente æstu, (dum insana Canicula messes concoquit, & ardenteis contristat Sirius agros) vitreis phialis, ad Solis viuificum ignem, conficiant: artificio non damnando, & conatu nequaquam inutili, ob causas nobis alibi expressas. *Quartus modus.*

Quædam obſeruanda, cùm in præcedentibus, tum ſequentibus. CAP. III.

Primum in hac œniatria ſeruandum. HIc ſuperſunt quædam, ex Dioſcoride, & aliis, nunc demum aperienda, quæ in octo capita paucis digeram. Primum, vinorum factitiorum vaſa debere impleri: quia non plenis facilè in acorem tranſeunt vina, & promptiſſimè corrumpuntur: quod populare eſt. *Secundum.* Secundum, Medicata vina, perinde atque medicaméta, rectè valentibus inſalubria eſſe, niſi ad morbi alicuius præcautionem ſumantur, ex conſilio docti & prudentis medici. *Tertium.* Tertium, febricitantibus ſummo delectu & iudicio exhibenda eſſe, imò verò, ſi Dioſcoridi credimus, abdicanda: præſertim quæ cum frigorificis rebus nihil habent commune. Nam vinum ad febrem, eſt vt ignis ad ignem. *Quartum.* Quartum, factitia vina miſturarum vires ſibi aſciſcere. Quare non difficile fuerit iis qui rerum naturas norunt, medicatorum vinorum vires coniectura quadam aſſequi: vt in vino è Betonica tradit Dioſcorides, quod nos paulò pòſt deſcribemus. *Quintum.* Quintum, vina iſta dum in vſum traducuntur,& è ſuis doliolis identidem hauriũtur, periclitari vapeſcere, aceſcere, aut aliter vitiari: niſi maturè illis proſpiciatur. Quod fiet ſi optimum oleum ſalis expers ſuperfundatur. Nam veluti tectorio quodam, ab huiuſmodi labe illa defendet. *Sextum.* Sextum, medicamẽtoſis vinis, vti etiam aliis, ſummè commodare, vel incommodare vaſa, in quibus reponuntur, & ligna ex quibus illa compingũtur. Sic factum & expertum videmus,

vt vinum in cadis, vel doliolis Tamaricinis conditum & ſeruatum, lieni ac ſplenicis magnoperè conferat: & in Fraxineis peſti ac venenis conſtãter repugnet, & ita de multis, ne ſim narrando moleſtus. Septimum, vina medicata quæ cum muſto fiunt, non eſſe vſui antè XL. dies, vel menſes duos ab eorum deferuefactione. ſecus autem de aliis. Octauum, abſque arduo labore & ſumptu, vinum medicatum fieri ſine igne & ebullitione, ſi quæ viſum erit in faſciculum deligaueris, & vino immerſeris, adiecto lapide pendulo, vt materiæ, hoc veluti ponduſculo degrauatæ, in vinum deſcendant. Idem fiet, ſi linteolo raro, vel ſacculo mundo materias incluſeris, &, vt dictum eſt, in vinum demiſeris. Quod diebus nonnullis hinc exactis guſtandum erit, & paulò pòſt reguſtandum: & tandiu repetendum, donec vinum, rerum infuſarũ ſaporem ac odorem in ſe tranſtuliſſe, & exactè ebibiſſe videbitur. Quod vbi deprehendes, tum demũ materias excludes, & vinũ habebis pro illarũ facultatibus medicamẽtoſum, tibi ſedulò cuſtodiẽdum, & ne difflatum admittat, accuratè obturandum. Superioribus addere πάρεργον non erit, quòd quę inſignem habent qualitatem, & vino remiſceri debent, parua mole, maximam illius quantitatem exigent, ob ſaporis, vel odoris excellentem vim, citam penetrationẽ, & extemporaneam inſinuationẽ, quæ & guſtui & olfactui ſeſe ſtatim imprimit. Hęc ſi nimia erit, & ob id ingrata, dulcibus, odoratis ac ſuauibus emendari, vel ſaltem tegi & diſſimulari poterit: ſicuti in medicatis fructibus docuimus. Sed de

Septimum.

Octauum.

Præceptum valde obſeruandum.

Parasceue ad vinorum medicātium facultates.

artificiis vinorum medicatorum hæc satis erunt. Nunc demum restat, vt particulares aliquot eorundem formulas tibi proponamus, cum propriis singulorum auxiliis, vsu, & remediis: gradatim ab antiquorum placitis & formulis, ad recẽtiorũ scripta, modos & experimẽta eundo. Quod vt dictum, ita etiam factum agnoscas, sic verba ad rem confero & deduco.

VINORVM MEDICATORVM ET MEDICANTIVM PARTICVLARES aliquot formulæ, & præsidia, ex Græcis Florentini Georgicis.

Vinum factitium ex Rosis, Anetho & Aniso.

Trium vinorum factitiorũ vires & naturæ.

IN vinum mustum, vel aliud, coniicito rosarum exunguium & montanarum, necnon anisi ac mellis partem, cum modico croco: simul ligato omnia. Id cõmodum erit stomachicis & pleuriticis. Colligato præterea Anethi semen in linteo, & in vinum demittito: somnificum erit, vrinam mouebit, ac cibos cõcoquet. Rursus Anisi semen, vino, vt dictũ est, iniicito, difficultatẽ lotij emendabit, ac visceribus summè proderit.

Vinum ex Asaro, Pulegio, & Fœniculo.

Primum vrinam elicit, hydropicos & ictericos iuuat, hepaticos corroborat, ischiadicos & tertianarios recreat, ac febrium rigores soluit. Secũdum, aduersus serpentium & reptilium venena vtile est. Tertium, lapsam appetentiam erigit,

ſtomachum firmat, & vrinas mouet.

Vinum ex baccis Lauri, Petroſelino, & Conyza.

Vinum ex baccis Lauri, tuſſi, pectori, torminibus, & difficultatibus vrinæ auxiliatur, ſenibus prodeſt, aurium doloribus ſuccurrit, ſerpentibus ac reptilibus aduerſatur, & mulieres, quibus vterus ſtrangulationem minatur, apprimè iuuat. Ex Petroſelino, ventriculum roborat, eius flatus diſcutit nauſeabundos, appetentiam excitat, vrinam ducit, & ſomnum conciliat. Ex Conyza, ſtomacho eſt valde accommodum: paralyticis, ſtupentibus, tremulis, torminoſis & nephriticis opitulatur, peſtilentibúſque morbis ſummè conducit.

Vinum ex Ruta, Fœno græco, Hyſſopo, & Apio.

Primum aduerſus venena, venenata medicamenta, flatus, & reptilia, auxiliare eſt. Secundum hepati plurimùm prodeſt, præſertim ſi fœnum gręcum fuerit contuſum. Tertium, pectus purgat, coctionem iuuat, & aluo eſt vtile. Quartum confert lotio reddendo, appetentię ac neruorum præcordiorúmque doloribus. Sed apij ſemen debet mitti contuſum in vinum.

Vinum ex Abſinthio & Thymo.

Abſinthij, maximè Pontici, drachmas octo contunde, & raro linteolo illiga: demum in amphoram cum caſſia iniice, & muſtum optimum ſuperfunde, relicto ſpiraculo, vt ferueſcat: deinde reple, & ſerua. Vſus erit ad præcordiorum ac hepatis dolores, necnon ventriculi cruditates, & affectus alios eiuſdem. Eiicit etiam animalia quæ in inteſtinis connutriuntur. Vinum ex Thymo

Amphora libra 80.

ſic concinnatur. Thymum dum floret collectum & ſiccatum, terito: deinde in dolium chœnices quatuor indito, & vini albi metreta affuſa dolium ad dies XL. oblinito. Potens eſt mulieri lac attrahere, & ægritudines fœmineas emendare. Hactenus Florentinus inter Græcos geoponicos & medicos eximius.

Chœnix libre 2. & quadrans. Metreta, lib. 108. menſurales.

MEDICATORVM. ET MEDICANTIVM VINORVM PARTICVLARES aliquot formulę & pręſidia, ex M. Catone.

Vinum factitium ad aluum mouendam.

IN vinum muſtum veratri atri manipulum in amphoram coniicito: vbi ſatis efferbuerit, de vino manipulum eiicito: id vinum ſeruato ad aluum mouendam. De eo cyathum ſumito, miſceto aqua, & bibito ante cœnam, ſine periculo aluum mouebit: vel cyathum in cæteram potionem indito, aluum mouebit, & poſtridie perpurgabit ſine periculo.

Cyathus, vnc. 1. ſemis.

Vinum concinnare, ſi lotium difficiliùs tranſibit.

Iuniperum in pila contundito, libram indito in duobus congiis vini veteris, in vaſe mundo deferuefacito. Vbi refrixerit, in lagœnam mittito: mane ieiunus cyathum ſumito, proderit.

Congius, libræ 10.

Vinum ad Iſchiadicos.

De iunipero materiam ſemipedem craſſam minutim concidito, feruefacito cum vini veteris congio. Vbi refrixerit in lagœnam confundito, & poſtea

& poſtea vtitor id vini cyathum: ieiunis manè proderit.

Vinum ad tormina, & ſi tineæ, & lumbrici moleſti erunt.

Sumito triginta mala punica acerba, contundito, indito in vrceũ, & vini nigri auſteri congios treis ſuperponito: vas oblinito: poſt xxx. dies aperito, & vtitor: ieiunus heminam bibito.

Hemina, vnt. 10.

Vinum ad dyſpepſiam & ſtranguriam.

Malum punicũ vbi florebit colligito: tres heminas in amphoram infundito: vini veteris quadrantal addito, & fœniculi radicem puram contuſam ad heminam vnam: oblinito amphoram, & poſt dies xxx. aperito, & vtitor. Vbi voles cibum cõcoquere & lotiũ facere, hinc bibito quãtum voles ſine periculo. Idem vinũ tineas etiam perpurgat & lumbricos, ſi ſic concinnes. Incœnatum iube eſſe: poſtridie thuris drachmam contetito, & mellis cocti drachmam vnam, & vini prędicti ſextarium: dato ieiuno, & puero pro ætate triobolum, & vini heminam. Hactenus M. Cato, qui in menſuris paulò eſt liberior, ſi hæc tempora & corpora ſpectes.

Quadrãtal idem quod amphora.

Triobolus, drachma ſemis.

MEDICATORVM ET MEDICANTIVM VINORVM PARTICVLARES aliquot formulæ, & præſidia, ex Dioſcoride.

Vinum Rhodites, ſeu è Roſis.

Mina & libra, idem.

ROSARVM contuſarum minam linteolo deligatam, in muſti ſextarios VIII. demer-

Sextarius, lib. 2 cum vnc. 8.

gito, & post III. menses defæcatum vinum transfundens recondito. Vtile est his qui febre carent, & ad ventriculi coctiones, eiúsque dolores, à cibo potum. Valet etiam contra humidas aluos & dysenterias.

Vinum Absinthites.

Variæ sunt apud Dioscoridem vini huius concinnandi formulæ, ex quibus hanc paratu faciliorem tibi selegimus. Absinthij Pontici mina tusa, & raro linteo deligata, in cado musti maceratur binis mensibus. Vtile est vinum id stomacho, vrinam mouet, coctionem tardam accelerat. Hepaticis, regio morbo, & renum vitiis auxiliatur: fastidia discutit, & iis prodest, quibus ventriculus negotium exhibet. Valet contra longam præcordiorum distensionem, & inflationes, teretésque ventris tineas, & remoratos menses.

Cadus qui & metreta dicitur, capit libras 108.

Vinum Hyssopites.

Libra foliorum hyssopi tusorum, & linteolo raro cum quibusdam lapillis inuolutorũ (vt degrauatus pōdusculo fasciculus sidat) in musti amphoram coniicitur. Vinum post XL. dies defęcatum elutriatur. Prodest contra pectoris, laterum & pulmonis vitia, veterẽ tussim & suspiria. Vrinam cit, torminibus & horroribus febrium circuitu repetentibus auxiliatur, ac menses mouet.

De amphora vide suprà.

Vinum è Betonica.

Herbam semine pręgnantem cum suis ramulis, libræ vnius pondere, congiis duobus vini macerant, & post VII. mensem trãsfundunt. Ad multa interaneorum vitia, vt frutex ipse, pollet. Et, vt in vniuersum dicatur, factitia vina, misturarũ

De congio suprà.

vires

vires ſibi aſciſcunt. Quare non difficile fuerit iis qui illarum naturas norunt, vinorum vires cõiectura quadam aſſequi. Veruntamen vinorũ vſus febricitantibus abdicandus eſt. Fit etiam è Betonica acetum ad eadem vitia vtile. *Præceptum vniuerſale & notandum.*

Vinum Thymites ſeu è Thymo.

Valet contra ægras coctiones, faſtidia, dyſenteriam, neruorum & præcordiorum dolores, hybernos algores, & venenata animalia, quorum morſum frigus inſequitur, aut putreſcit locus. Ad eadem pollet vinum Origanites.

Vinum ex Aſaro & Dauco.

Prius vrinam ciet, ac hydropicis, regio morbo laborantibus, hepaticis, iſchiadicíſque conuenit. Poſterius facit ad dolores thoracis, præcordiorum & vuluæ. Menſes pellit, ructus euocat, & vrinam cunctantem ducit. Prodeſt etiam tuſſi, ruptis & vulſis.

Vinum Saluiatum & Marrubiatum.

Quod prius eſt, valet contra renum, veſicæ & laterum dolores, ſanguinis reiectiones, tuſſim, rupta, vulſa, & ſuppreſſos menſes. Poſterius conuenit vitiis pectoris, & omnibus morbis quibus marrubium confert.

Vinum ex Apio, Anetho, Fœniculo & Petroſelino.

Omnium eadem eſt conficiendi ratio, & vires eædem. Sumuntur ſeminis apij recentis maturi & cribrati vnciæ nouem, linteo raro colligantur, & in muſti amphoram demittuntur. Appetentiá excitat, ſtomachicis auxiliatur & difficili vrinę, ac faciles ſpiritus facit.

Vinum Granatorum.

Ex variis artificiis quibus vinum istud concinnatur, hîc aliquot Dioscoridi ac recentioribus probata conscribemus. Succus exprimitur ab acinis Punicorum, quibus lignosus abest nucleus (apyrena vocant) & ad tertias decoquitur, ac ita reponitur. Efficax est contra fluxiones internas, & febrim cum alui profluuio exortam. Vrinam mouet, aluum astringit, & stomacho admodum est vtile. Alij repurgatos Punicorum acinos, statim prælo subiiciunt, & expressum succum vitreis amphoris recondunt, ibíque per se tandiu efferuescere sinũt, quousque deferbuerit & subsidat fæx. Deinde in alias transfundunt amphoras, quod à fæcibus repurgatum eximũt, & oleum super affundunt, ne mora longa vapescat, vel corrumpatur & acescat. Sunt qui repurgatos acinos cum pari mensura vuæ nigræ, saporis austeriusculi, remisceant, calcent, & per se efferuescere sinant, quoad vinum clarum euadat. Deinde percolatum, in doliolis adseruant: sic enim gustui plurimùm arridet. Modum alium expeditũ reperies in nostro Alexikepo, seu auxiliari & medico Horto, campi VII. area XI. vbi de facultatibus Punicorum agimus, quas etiam agnoscit vinum ex illis concinnatum, quando factitia vina miscellaneorum suorum vires sibi adsciscunt: vt ex Dioscoride proposuimus in vino è Betonica. A quo plura, & longè diuersa vinorum medicatorum genera reposces.

Varij modi componendi vini Punicorum.

VINO-

VINORVM MEDICATORVM ET MEDICANTIVM PARTICVLARES aliquot formulæ & auxilia, ex Arnaldo Villanouano, & aliis.

Vinum mirabile pro melancholicis.

QVI laborant melãcholia ex bile adusta collecta in vasis hepatis ac venarum, vt scribit Arnaldus, aut natura sunt biliosi, componãt sibi vinum secundum aliquam ex præcedentibus formulis, quod capiat buglossi, melissæ, scolopẽdriæ, epithymi, behen albi & nigri, polypodij querni, foliorũ senæ, rosarum rubrarũ exunguiũ, florum borraginis & buglossi, singulorum mundatorum, quam voluerint partem, iuxta proportionem vini cõcinnandi. Huius vsus salubris erit, per veris & hyemis tẽpora, & maximè autumni, in quo præcipuè viget melãcholia. Si diu seruari debet, tuendæ tantùm sanitatis gratia, & nõ profligando præsenti morbo, excludetur sena, & loco eius substituetur behen albi & rubri, ana (vt loquuntur) hoc est singulorum, vncia vna. Vinũ id melancholicis tristitiam aufert, ærumnosas cogitationes abigit, lætitiam inducit, rationem componit, cor exhilarat, & humorum incinerationes emendat. Valet etiam aduersus quartanas ex adustione factas, & sanguinem à limo ac fæcibus repurgat, corporísque habitum reparat. Potest id vinũ alteri misceri, & solito more sumi, si paulò potentius ac medicamentosius esset.

Vsus vini melãcholiã emẽdantis.

Vinum Cardiacum ſeu cordiale.

Fit ex borragine, meliſſa, bugloſſo, & cinnamomo. Prodeſt aduerſus cordis palpitationem, & cardiacum affectum. Sanguinem corruptum emaculat, ſcabiem abolet, lepram curat; ſpiritus recreat, & animum exhilarat. Melancholicos humores & aduſtos per vrinas educit, ac cerebrum à craſſis, turbulentis & ærumnoſis melancholiæ fumis expedit. Quibus addo, ait Villanouanus, quòd dementes & furioſos, vinculis retinendos, plurimùm recreat, & ad rationis diſcretioníſque vſum perbellè reducit. Teſtis eſt mihi conſcientia, inquit, niſi viderim matronam quandam hinc liberatam: quæ frequenter ex quauis iracundia, velut demens & impos animi efficiebatur, dicenda tacenda loquebatur, & adeò furioſa & intractabilis fiebat, vt ligari cogeretur, donec deferbuiſſet furor, & illa ad ſe rediiſſet. Fuit ei præſtantiſſimo auxilio, & præſentiſſimo remedio, vini iſtius vſus, indicatus à peregrino homine quodam, eleemoſynā pro foribus dictæ matronæ implorāte, vt ille idem Villanouanus ſcribit. Qui etiam teſtatur ſuccum borraginis, aut bugloſſi defæcatum, ſeu (vt loquuntur) clarificatum, ad ſuperiores affectus valde prodeſſe, ſi vino miſceatur, & quotidie hauriatur: nec indiget vlla dulcoratione, quòd ex ſe multùm ſit dulcis ac ſuauis ſuccus ille.

Vinum bugloßatum.

Hiſtoria pulchra.

Succus borraginis.

Vinum Paſſulatum, vel Vuarum Damaſcenarum.

Paſſulæ & Damaſcenæ vuæ, ſuccoſæ & à ſuis vinaceis vel nucleolis repurgatæ, ac parum contuſæ,

tusæ, mittuntur in vas idoneum, cui superfunditur mustum, & quibus dictum est modis perficitur. Vtile est senibus, valetudinariis, pituitosis, melancholicis, & mulieribus delicatulis. Pectus lenit, iecur & ventriculum roborat, sanguinem emendat, putrefactioni resistit, nauseas tollit, corpus impinguat, ac bellè nutrit. Asthmati & tussi auxiliatur, coctricem facultatem cum aliis naturalibus, summè iuuat, & lienteriam, aluíq; fluxiones compescit. Syncopem tollit, humiditates consumit, ac hydropi aquosæ succurrit. Paucis, qui hoc vino vtitur à pituitosis infirmitatibus defenditur.

Vinum præstātißimum & saluberrimum.

Vinum Cydonites, seu Cotoneorum.

Vinum melites, seu cydonites sic fit. Mala cotonea, seminibus suis castrata, frustulatim scindũtur, rapi modo, vt scribit Dioscorides, & duodecim librarũ pondo, in musti metretam, diebus xxx. macerantur: postea defæcatum vinum reponitur. Id astringit, roborat, & recreat. Vnde cardiacis, stomachicis, hepaticis, dysentericis, nephriticis, & vrinæ difficultatibus, summè prodest. Qui post macerationem exempta cotonea coquere volet, ac per saccum excernere, & saccharo condire, habebit cydoniatum satis laudabile, & familiæ ægrotanti salutare. Est & Hydromelum multis celebratum, ac falsò Hydromel à plerisque nuncupatum, cùm nihil mellis admittat, & nomen habeat ab aqua, & cydoniis, quæ Græci μῆλα nuncupant. Huius compositio hunc habet modum. Nouis imbribus nimirum vernis, cœlestis aqua mundo vase excipitur, diu

De metreta scriptũ supra.

Compositio Hydromeli.

in vmbra quiescit, percolatur defæcata, & in ea tandiu macerantur cydonia, suis interaneis purgata, & frustulatim diuisa, donec succus transiisse videatur in colorem vini gilui, aut pallidi. Demũ aqua illa per dies caniculares longo tempore insolatur, vel lento igni, ex carbonibus absq; fumo excitato, coquitur, ac despumatur: postea in vas refunditur, quod diligenter opertum, loco idoneo seruabitur. Post septimum mensem pro vino vti licebit, ad omnia corporis vitia, quæ robore virium & astrictione indigent: cuiusmodi sunt resoluta, dissoluta, imbecilla, sudoribus diffluentia, & similia. Viscera omnia laxa recolligit, nauseam & vomitum compescit, lapsam appetẽtiam erigit, ventriculum firmat, lubricas aluos retinet, hepar calidum emendat, hæmoptoïcis & sanguinem spuentibus succurrit, coctionem adiuuat, ac reptantes in cerebrum vapores deprimit. Ante cibum retentricem facultatem stabilit, intestinis robur addit, & deprauatum illorum motum componit. Vsus eius omni ætati, sexui ac regioni, vt scribit Auicenna, valde congruit, lætitiam inducit, sitim restinguit, colorem faciei reparat, debiles renes confirmat, ebrietati ac crapulæ occurrit, & conualescentibus omnibus valde prodest. Sed de multis id illi est admirabile, quòd contra auram pestilentem, venena, ac venenata, diuinitùs opponitur, & præbibitur, quemadmodum sæpiùs exploratum vidimus. Cæterùm, si quis volet ex tempore vinum cydonites sibi comparare, sed superiore multò infirmius, assata cotonea, depellata, & adhuc calentia in vi-

Vires præstantissimæ hydromeli.

Notandũ & obseruandũ.

in vinum generosum mittat, & horis aliquot inibi maceret, deinde vinum illud percolet. Vel purgata cydonia & exenterata, in vino albo perstrenuo ac subtili, diem vnum vel alterum insuccari, & inebriari sinat, postea igni lento, & vase mundo, ad id accommodo, excoquenda componat, vinúmque illud transcolet, ac in vsum custodiat. Si reliquias cotoneorum, vt paulò antè ostendimus, condire volet, habebit cydoniatum non ignobile. Cui, post secretionem & sacchari misturam, si vnà etiã Rhabarbari optimi, & subtiliter puluerati, idoneam portionem adiecerit, aut clementer purgans simplex medicamentum aliud addiderit, & miscellanea illa confuderit, tribulauerit, & recoxerit, habebit præstantiss. cydoniatum, & valde accommodum aluo mouendæ, & corpori vacuando, ídque multò certius & salubrius, quàm ex eo quod scammoniatum & diagridiatum Lugduno adfertur: quẽadmodum in Horto nostro medico haud ita pridem multorum remediorum & secretorum accessione aucto & illustrato, scripsimus. Ad quem, vt reliqua cotoneorum secreta agnoscas, te libenter mitto & inuito. Inuenies illic quod didicisse iuuet.

Aliæ formulæ componẽdi vini cydoniati.

Quomodo fiat cydoniatum laxatiuum.

Vinum Rosmarinatum.

Vinum ex Roremarino concinnatum, nouum non est, nec in nostra Europa inuentum: de quo hunc in modum scribit Arnaldus Villanouanus, autoris cuiusdam anonymi verba referens. Cùm essem, inquit, in Babylonia, multis precibus & instanti efflagitatione accepi à quodã vetulo & docto medico Sarracenorum, virtutes Rorismarini,

Inuẽtio vini Rorismarinacei.

quas Rabi quidam pro ſummis habebat arcanis nemini publicandis. Inter alias vinum proponebat, cuius compoſitio non degenerat à formulis aliorum vinorum medicatorum. Eius facultates planè ſunt admirandæ in omnibus frigidis ægritudinibus, præſertim capitis & neruorum. Languentem & deiectam appetentiã excitat, cor ſuo odore dilatat, ſpiritus omnes recreat, diſſipatos recolligit, cerebrum roborat, membra laxa & fluida ſtabilit, ac tremulas corporis partes confirmat, tam potu, quàm fotu: dum facies eo eluitur, elegãtem ac ſummè pulchram reddit, expolit & erugat. Si arteriæ brachiorum & temporum eo intingãtur, & foueantur, illico vires cerebro & cordi communicant, & proinde auræ contagioſæ ac peſtilenti morbo valde occurrũt, partes illas principes aduerſus huiuſcemodi luẽ armãdo ac roborando. Vſum inſuper habet ſummum, ac facultates eximias, vt corpus reddat immune ab anthracibus, furunculis, ſcabie, & malignis puſtulis omnibus, excremẽtitias ſuperfluitates ac ſuperflua & muccoſa excrementa diſſipando, & internas corruptiones emendando. Pituitam incídit, melancholiam diluit, ſanguinem emaculat, obſtructa reſerat, craſſa tenuat, lenta diſſecat, & ab omni corruptela corpus vindicat. Quandocunque os vino iſto colluitur, ſuauem & odoriferum conciliat halitum, dentes emundat, gingiuas roborat, & ſi quod vitium illis ineſt, ad vnguem curat. Hulcera manantia & humida reſiccat, putridíſque febribus ſummè auxiliatur. Si quis à longa infirmitate reualeſcens, pane toſto, & huic

Miræ facultates vini ex Rore marino.

huic vino intincto, necnon ſaccharato, ieiunus vtatur, collapſam appetẽtiam ſuſcitabit, ac ventriculo ſummè commodabit. Phthiſicos, hecticos, paralyticos, lethargicos, epilepticos, cardiacos, quartanarios, cœliacos, pulmonarios, podagricos, nauſeabundos, & fluxionibus obnoxios quoſuis, tam potu, quàm fotu, mirum in modum adiuuat. Quod etiã præſtare fertur vinum macerationis & decoctionis florum eiuſdem. Sed ex omnibus facultatibus, quas præſtãtiſſimas habet vinũ iſtud, ea eſt, quòd theriaces vicarium vbique habetur, cõtra venenatos cibos & potiones, necnon venenata omnia, aut veneni naturam habẽtia. Quod poſtremum erit, mirandum in modum auxiliatur mulieribus, quæ menſium ſuppreſſione & vteri affectibus laborant: facítque plurimũ ad conceptus, etiam ſi longo tempore deſperati ſint. Hæc partim ex Villanouano, partim ex multorum experimentis & libris, bona fide hîc tibi communicare & impertire voluimus.

Reualeſcẽtes ex longa infirmitate.

Vinum Roſmarinatum theriaces vicarium.

Vinum obſtructiones aperiens, & melancholicos emendans.

Fit ex foliis & radicibus cichorii, ſcolopendræ, endiuiæ, & aliquot ſummitatibus abſinthij. Quæ poſt longam macerationem in vino, & ſufficientem decoctionem percolantur, & vinum aliud ſuperfunditur, recoquitur, ac poſtremò per colatorium exceptum, priori miſcetur, & in vaſe idoneo reſeruatur. Si inſignem amarorem, aut guſtum aliquem ingratum præ ſe tulerit emendabitur, quo dictum eſt modo in fructibus medicatis. Valet tale vinum ad tollendas

Vinum ad omnes obſtructiones.

obstructiones hepatis, lienis, & viscerum, amoliendósque affectus hinc natos: quales sunt ictERus, nubilium pallidi colores, & similes. Si vncia vna, vel drachmæ decem epithymi & polypodij quercini, modicè contusorum, macerentur in selibra generosi vini albi, & leniter ferueant, deinde percolentur & hauriantur, melancholicis opem miram adferent, si potio per aliquot dierum interualla repetatur. Compositio copiosa fieri poterit, & ad vsum reseruari.

Vinum pro melancholicis.

Vinum Euphragiatum ad oculos.

Mittitur Euphragia in mustum, & quibus dictum fuit modis conficitur vinum, cuius vsu oculi senum iuueniles fiunt. Nam impedimenta quibus visio deprauatur, aut imbecillior euadit, ab omni homine cuiuscunque fuerit ætatis, habitus & temperamenti aufert. Noui quẽdam, inquit Arnaldus, multo tempore nihil videntem, & hinc vitam miserè trahentem, qui intra annum præsidio huius vini, visionem sibi reparauit. Nam eo priuilegio dotata est planta vnde conficitur, vt vitiatis oculis præsentissimo sit remedio: adeò quòd si puluis eius cum vitello oui exhauriatur, rem miram in restauranda visione præstabit. Idẽ fiet si cum vino albo propinetur, cui præmacerata vel præbullita sint aliquot fœniculi grana. Cuius rei testes sunt multi adhuc superstites (inquit Arnaldus) & fide digni, qui facto experimento, literas etiam minusculas & subtiles legerunt, cùm antea, absque perspicillis & ocularibus, ne maiusculas quidem videre possent. Si id vini aqua fœniculi temperaueris, eius vires summè augebis.

Impedimentorum visus ablatio.

Vinum Enulatum.

Vinum in quo per triduũ macerata fuerit Enula cãpana, ſeu Heleniũ, mirabili effectu viſum illuſtrabit,& peſti pugnabit,menſes ac vrinas mouebit:inflationibus,torminib9, ſerpentiũ morſibus, & tuſſi ac pectoris vitiis etiãnum auxiliabitur.

Enula campana reddit præcordia ſana.

Vinum Saluiatum.

Quocunque fiat modo vinum è Saluia, ſiue per decoctionem plantæ in vino, ſiue per ſuſpenſionem eiuſdem in ſacculo, mirabilis eſt vſus & facultatis aduerſus gingiuarum vitia & relaxationes,dentium vacillantium dolores, neruorum & neruoſarum partium affectus, paralyſim,contractionem, conuulſionem, tremorem, & ſimiles. Nam neruos valde roborat, recreat, ac ſuſtinet, tam potu, quàm calente fotu, poſt longam & blandam frictionem. Nec quidquam eſt, vt tradit Arnaldus, eo præſidio certius ac melius. Prodeſt etiam aduerſus epilepſiam, quæ vitio ſtomachi, vel vteri, per partium ſympathiam & conſenſum excitatur. Reliqua tibi conferenda erunt, cum his quæ de facultatibus Saluiæ ſcripſimus in noſtro Horto medico: nam medicata vina, eorũ vires referunt, quibus remiſcentur,vt ex Dioſcoride antea adnotauimus.

Saluia in neruorũ affectibus præſtantiſsima.

Vinum Hyſſopites.

Hoc vinum cum glycyrrhiza dulcoratum, vel ſaccharo, propriè & peculiariter vinũ ſenum dici ſolet. Nam vim habet digerendi, incidendi,tenuandi, tergendi, aperiendi, attrahendi, & vrinas mouendi. Magno eſt auxilio in humida tuſſi, & epilepſia, maximè puerili.Humiditates ventricu-

Vinum ſenũ & pituitoſorum.

li & vteri deſiccat, potu & fotu. Pulmonis brõchias ab infarctu & obſtructione liberat: vias omnes vocales à pituita expedit, hydropicos iuuat, & humiditate laxatas partes, fomentis calidis deſiccat, reficit ac roborat.

Vinum Fœniculatum.

Multæ vtilitates ex vino fœniculato.

Conficitur hoc vinum ex ſemine fœniculi, valétque plurimùm aduerſus oculorum caliginem, ventris flatus & tormina, hydropem, & cachexiam, ſeu malum corporis habitum, in pueris maximè. quod ſe expertum tradit Arnaldus. Præterea venenis ac cibis malarum qualitatum occurrit, & contra tuſſes, pulmonísque vitia ſummè opitulatur. Lac & genitale ſemen multiplicat, nauſeam tollit, laterum dolores ſedat, colicos cruciatus demulcet, ventos internos diſſipat, coctionem iuuat, obſtructa aperit, & ſplenis, hepatis ac ventriculi labores finit. Si ex radicibus componatur id vinum, nephriticis & renum calculo vexatis medebitur, vrinas proliciet, veſicæ commodabit, ac menſtrua ſoluet.

Vinum Eryngatum.

Vinum conceptus adiuuans.

Fit, vt cætera vina, tam radice quàm tota plãta. Strãguriam & vrinæ ſtillicidium ſtatim ſoluit addito ſaccharo, & ad generationẽ mulieres ceſſantes excitat, imò etiam viros, ſemen augendo. Mẽſes ac vrinas pellit, & tormina inflationéſque diſcutit. Prodeſt etiam contra iecinoris vitia, venena, peſtem, & alia à multis experta.

Vinum Aniſatum.

Obſtructiones internas liberat, flatus diſcutit, ructus acidos componit, coctionem reparat, & coli

coli excarnificationes emendat. Sed omnium maximè mulieribus prodest, quibus lac multiplicat, si comite optimo saccharo affatim diebus aliquot hauriatur: nam sic efficacissimum esse censetur. Renum dolores & vitia ex flatibus amolitur, ac arenulas ab iisdem clementer excludit: maximè si quis præsumpserit dianisum & diatragacanthen. Nam statim cruciatibus sedatis, à congestis arenulis emundantur renes, & vnà cum vrinis eluuntur. *Remedium optimũ aduersus renũ arenulas.*

Vinum Rhodites, seu è Rosis.

Æstiuum dici potest vinum hoc, quòd per æstatem & calores corporibus summè conueniat. Fit ex rosis rubris exunguatis, desiccatis, & musto, vt dictum est, impositis ac tractatis. Idem multò citiùs, sed imbecilliùs, concinnabitur, si in vini amphoram tantùm rosaceæ aquæ immittatur, quantùm cuiusque gustus, & odoratus ferre poterit. Internos æstus refrigerat, cor & viscera roborat, facultates corporis vanescentes sustinet, mẽbrorum laxitatẽ firmat, dissoluta resarcit, dissipata recolligit, diffluẽtes sudores continet, putredini resistit, & pestilenti auræ ac febri, præstantissimum est remedium. Biliosis & calidis naturis admodũ est salubre, efficacitérque prodest contra lyenteriam, dysenteriam, retẽtricem imbecillam, vomitum, nauseam & syncopem, maximè si aqua pluuiali & chalybeata temperetur. Si eo frequenter os colluatur, prẹter quàm quòd dentes imbelles firmabit, & fluidas gingiuas roborabit, etiam halitus summam gratiam prẹstabit. Si facies eo lauetur cum succo limoniorum, indicibile decus, & *Vinum æstiuum.* *Miræ facultates vini rosacei.* *Faciei decus & venustas.*

admirandam venustatem illi comparabit. Si guttula vna oculis instilletur, illorum aciem emendabit. Nam ratione vini detergebit ac mundabit, & rosarum causa, oculorum substantiam roborabit, recolliget, ac firmabit.

Vinum Halicacabi, seu Alkekengi.

Extéporanea compositio vini Halicacabati.

Hoc vinum fit ex Halicacabi acinis seu cerasiis, quando sub vindemiã in suis vesiculis flauescunt, & hinc maturitatem præ se ferunt. Compositio cadit in aliquem modorum initio descriptorum. Si ad extemporaneam concinnationem vrgeret necessitas, hac incedes via. Aliquot ex dictis cerasiis in generosissimo vino albo conterentur, macerabuntur, vna & altera ebullitióne feruebunt, percolabuntur, & addito saccharo, vel tantillo cinnamomi, si opus erit, vinum haurietur.

Aduersus vrinæ vitia.

Valet contra dysuriam, vrinæ inuitam retentionem, ac difficilem eius expulsionem. Nam statim illam elicit, & quantumcunque suppressa fuerit, abundè fluere cogit: vnà è renibus arenulas adeò copiosas, & attritos calculos secum educens, vt manu excipi & facilè discerni possint. Hinc fit, vt assuetus, & domesticus illius vsus, nephriticos & calculosos multos à sæuissimis cruciatibus, ceu à quopiã immani tortore, quasi diuinitùs, me monitore & consultore, eripuerit. Sed vsum illius imperabam, circa nouilunia & paulò pòst, repurgato priùs corpore cum recenti cassia Rhabarbarata. Si inueteratus erit affectus, vt in senibus, longiore mora & vsu opus erit. Sed eam in rem mihi succurrit historia, ab Arnaldo Villanouano ad hunc descripta modum. Fuit tempore meo, Cardina-

Remedium præstantissimum pro nephriticis.

Pulcherrima historia.

Cardinalis quiſpiam, cui per totum quatriduum adeò vrinā ſupprimebatur,vt iam totus venter inferior, vtris modo, miſerè turgeret: ex quo nihil promouentibus remediis, pro deplorato & conclamato habebatur,niſi quidam medicus Empiricus,velut ad machinas deus, opportunè illi adfuiſſet, & magno ac fœlici ſucceſſu, vinum halicacabi propinaſſet: nam hinc vſque adeò ſolutus fuit ei veſicæ ſphincter, & oſtiolum,vt concham vnam, inquit Arnaldus, iugiter effuſo & reddito lotio, impleuerit. Quo ſolo experimento medicus ille, alioquin ignobilis & parum eruditus, magnus ac diues euaſit. *Empiricorū fortunæ improuiſæ.*

Vinum Caryophyllatum.

Caryophylli ſacculo aut linteo raro incluſi, merguntur intra muſtum: vel,quod ſatius eſt,ſuſpenduntur. Vinum valebit contra aſthma antiquum,& putrem ſenum tuſſim,ſyncopem & epilepſiam. Coctionē iuuabit,frigidum ſtomachum recreabit, & halitus ſuauitatem conciliabit. Verumenimuerò quia corpus ſummè calfacit, conſultiſſimum fuerit,ei vel ſaccharum vel glycyrrhizam addere,aut aquam roſaceam. *Senibus vinum accommodum.*

Vinum Gramineum.

Componitur ex radicibus graminis ſeu centinodiæ, vel polygoni probè mundatis & elotis. Lumbricos occidit,renes ab arenulis vindicat,veſicam lotio grauidam & impeditam exonerat,obſtructiones hepatis aperit, necnō meſaraïcarum, quæ ex cruditatibus fiunt. Dolores arthriticos placat, vacuata eorum materia pituitoſa per vrinas. Nam radix graminea etiam inter diuretica *Ad vrinæ impedimenta & labores.*

recensetur. Si vinum id concinnare voles ex Polygono mare, seu centinodia, quam officinæ corrigiolam vocant, & linguam passeris, habebis præstantissimum auxilium, mihi sæpenumerò in quamplurimis fœlicissimè expertum ad vitia omnia renum & vesicæ: maximè contra arenulas, calculum, nephritim, dysuriam, & colicos ex his cruciatus.

Vinũ optimũ & valde probatũ.

Vinum Ebulatum, seu ex Ebulo vel Chamæacte.

Vinum hoc solutiuum est alui, & fit ex acinis ebuli maturis. Qui vindemiæ tempore parum calcati, in musto feruent, despumantur, per colatorium vimineum transmittuntur, & vinum defæcatum vsui custoditur. Aliter, cum musto, lento igni feruent, donec pars tertia absumpta fuerit: deinde spuma exclusa, nocte vna sub dio quiescunt: postridie, vt prius, percolantur. Sunt qui pro acinis radices vsurpent, & quo dictum est modo, componant. Pituitam & bilem trahit, hydropi medetur, vuluarum claustra aperit, vlceribus tam internis quàm externis prodest, ac omnium maximè ischiadicis, podagricis, & lue Venerea infectis. Nam vi sua deiectoria, dolores eorum mirificè demulcet, vacuata & reuulsa materia, quæ ad fluxum parata erat, & iam-iam fortassis viam sibi fecerat. Sed stomacho nonnihil incommodat, ob id odoratis in vinum missis recreandus, ac roborandus erit.

Compositio ebulati vini.

Vinum aduersus luem veneream.

Vinum, fœtum in grauidis continens, & steriles ad concipiendum præparans.

Vinum flatus è corpore deturbans, & grauidas ne abortiant summè adiuuans, fœtúmque, donec legiti-

legitimum adfuerit pariendi tempus, illæsum ac vegetum custodiens, hāc habet compositionem. Accipe seminū apij, mēthæ siccæ & ammeos, singulorum drachmas tres: masticis, caryophyllorum, cardamomi, rosarum rubrarum, singulorum drachmam vnam: cinnamomi, corticum radicum capparum, castorei, zedoariæ, ireos Illyricæ, singulorum scrupulos duos, sacchari albissimi & optimi libras duas. Fiat ex his omnibus vinum, quo solet modo componi aromatites, vulgò Hippocraticum nuncupatum. Vsus erit manè & serò, parua quantitate. Roborat vteri ligamenta, vterúmque ipsum exhilarat, & virtutem eius retentricem ad perferendum onus gestationis summè iuuat. Præterea, steriles, ob flatulentam vteri dispositionem, vel eius frigiditatem, humiditatem, aut lubricam naturam, quæ genitale semen sibi concreditum diffluere sinit, emendatis & reparatis huiusmodi vitiis, ad concipiendum, retinendum & generandum habiles reddit. Hactenus, maxima ex parte, Arnaldus Villanouanus, medicus & philosophus excellentissimus, quem pro nostra tenuitate, paulò tersiùs loqui fecimus quàm ferebant tempora, in quibus prauè, sic satis, scribebat, sed rectè & peritè medicinam faciebat, sat supérque persuasus, remediis, non verbis, morbos curari. Alia medicata vina ex quibuscunque plantis & rebus medicamentosis ac salubribus, iuxta præcedentes formulas componi poterunt, quorum facultates, miscellaneorum illis immissorum facultatibus, conformes erunt.

Compositio præstantissimi vini.

Sterilitatis causæ, & cōceptus impedimenta.

VINVM GVAIACI, ET EIVS LEGITIMA COMPOSITIO, AC VERA EXHIBITIO: CVM EXACTA methodo curandæ luis venereæ, seu scabiei Hispanicæ, aut morbi Neapolitani, ex Petro Andrea Matthiolo Senensi.

Error & impostura quorundam.

CAVENDVM est à quibusdam impostoribus, qui cùm sint earum ignari rerum quæ ad medicæ facultatis contemplationem spectant, dum lignum Guaiaci, vel eius cortices ex vino decoquunt, cyclaminum, bryoniam, pityusam, colocynthidem, & turpetum admiscent, atque alios mille cacodæmones, qui eos de medio tollant. Quippe nulla habita temperamenti, ægritudinis, temporum anni, sexus, nec ætatis ratione, singulis diebus huiusce decocti tepidi cyathum omnibus indifferēter potandum exhibent. Quo fit, vt si forte quadam vnum quandoque persanent, decem postea iugulent, tanquam improbi carnifices. Verùm, vt quisque horum manus euitare, atque effugere possit, operæpretium visum est, vini Guaiaci conficiendi rationem subiungere, ac subinde hauriendi modum addere.

Compositio vera & legitima vini Guaiaci.

Sumito igitur ligni Guaiaci præstantissimi, limâ in scobem tenuissimam attriti, aut tornatili instrumento minutim concisi, libras quatuor, corticum eiusdem libras duas: cardui benedicti libram vnam & semis: adianti, aspleni, florum vtriusque buglossi, cuiusque libram: cassiæ odoratæ drachmas sex: seminis anisi sesq'vnciam, sacchari libras quinque. Deinde coniiciantur omnia in ca-

in cadum vinarium mundum aptæ capacitatis, desuper affusis vini albi quamoptimi & feruentis, libris centum & quinquaginta, mox diligenter vas operculetur, omniáque sic macerari triduo dimittantur. Post triduum verò linteo percolentur, asseruetúrque huiusce macerationis vinum, in alio vase ad ægrotantium potum. Siquidem bibitur hoc tam in prandio quàm in cœna, secundi Guaiaci decocti loco: non manè, neque vesperi, serapij vice, quemadmodum temerè multi facere consueuerunt. Hoc idem vinum longè etiam melius, & maiore quantitate vindemiarum tempore confici potest, admixtis ligno, cortice, cæterísque aliis, recentibus vuis albis in mustum compressis, ibíque tandiu dimissis, quousque mustum efferuescere desinat, & pellucidum, clarúmque reddatur: veruntamen multiplicanda sunt omnia, quæ conueniunt medicamenta, pro vuarum ratione.

Alia vini Guaiaci cōpositio vindemiæ tempore.

Præter huius vini potum cibis associandum, bis in die, manè scilicet & vesperi, tribus aut quatuor horis antea quàm sumatur cibus, ægrotantibus exhibeo decocti ligni ex aqua, secundum communem medicorum vsum senas vncias, admixtis vnciis duabus liquoris, hoc modo parandi. Sumito primum adianti, lupi salictarij, fumariæ, aspleni, senæ, singulorum manipulos tres: radicum centaurij magni, glycyrrhizæ, filiculæ, vtriusque buglossi, singulorum vncias quatuor: seminis anisi, melanthij, florum satiui & erratici buglossi, omnium santalorum, cassiæ, quam cinnamomum vocant, singulorum drachmas quin-

Compositio liquoris præstantißimi.

que. Hæc ex aquæ libris viginti quatuor, decoquantur ad tertias, demum colentur. Sumito deinde præstantissimæ senæ, libras duas: coniicito in vas fictile oris angusti, demum percolatum decoctum feruens superimponito, ac inde obturato fictilis ore puluinari anserinis plumis farcto, igníque priùs calefacto, fictile inuoluito, & loco calido collocato, ac ita per diem & noctem reponito. Postridie verò manibus sena premitur, mox dilutum percolatur: cui adiiciuntur diluti rosarum efficaciter aluum subducentis libræ sex, sacchari libræ octo: efferuescunt deinde simul subiecto igne quousque tertia pars vanescat. Quo facto additur electissimi Rhabarbari minutim concisi vncia, ac ita iterum feruent omnia, donec Zulapij modo consistat liquor. Postremò percolatur linteolo, & vase vitreo reconditur. At si ægrotantes multa pituita redundent, decocto præscripto, optimi turpeti vncia vtiliter addi potest.

Senæ præparatio optima.

Victus ratio pro diætariis venereo morbo correptis.

Superest victus ratio, quæ ægro talis præscribenda est, scilicet vt tam in prandio quàm in cœna edat panis ternas tantùm vncias, sitque is similaceus, ac probè in clibano coctus: adhæc tantundem carnis pullorum gallinaceorum, perdicum, attagenarum, turdorum ac auicularum, in syluis, vineis ac montibus victitantium, assatæ potius quàm elixæ: quin & vuæ passæ modicum. Bibat autem oportet præscripti vini æquam cum cibo mensuram. Quòd si quis purum id bibere non posset, diluatur aqua quæ in phialis vitreis addita Guaiaci vnciola, breui temporis spatio efferbuerit.

Tempus

Tempus huic curationi aptissimũ est Ver, Martio, Aprili & Maio mensibus. Quòd si hoc tempore fieri non possit, fiat mẽse Septembri in Autumno. Nam sicut æstiuis ardoribus, & exurente iam Sirio, non modò diuturna pharmaca, sed ne quidem breuia tolerant homines: ita nec brumali tempore, dum ingenti frigore sæuit hyems. Interea ægris sine metu noxæ indulgere licet, modò cæli serenitas adsit, vt quãdoque in proximis hortis, ac viridariis solatij causa, lento gradu deambulent. Quippe quoniam huiusmodi hortorum amœnitate, animus plurimùm leuari solet. *Quo tẽpore instituenda diæta & curatio.*

In hac etiam curandi ratione, quosdam magis, alios minùs perseuerare oportet, pro morbi necessitate, & salutis mensura. Hac ergo ratione vinum Guaiaci exhibitum, non modò medetur cuique acerrimo Hispanæ luis & Neapolitani morbi incommodo, sed etiam diuturnis articulorum, capitis, neruorum, ventriculi, iecinoris, lienísque morbis pituita genitis, mirificè succurrit. Nec minùs etiam podagra laborantibus opem fert, modò diuturna admodum non fuerit ægritudo. Porrò in hoc etiam illud obseruandum est, quòd ego Guaiaci vinum iis tantùm potandum exhibeo, quibus tantùm pituita redundet, vel saltem non exuperet bilis. Si quidem biliosis secundum ac tertium ligni ex aqua decoctum, vini loco semper cum cibis præbendum censui, vt communiter ab aliis fieri solet. Hactenus Andreas Matthiolus Senensis, medicus doctiss. & diligentiss. suis in Dioscoridem Commentarijs. *Quib⁹ prosit vini guaiaci exhibitio.*

PARALIPOMENA QVÆDAM vinorum medicatorum, & hinc variis morbis variè medicātium.

Vinum ad præcautionem generationis calculi.

ACCIPIENDÆ sunt radices & folia pentaphylli; radices graminis, fœniculi, & petroselini, singulorum ad manipulum vnum: quæ vbi in vmbra resiccatæ erunt, per tempora vindemiæ collocabuntur in mundo vase & doliolo, superinfuso musto albo, eóque generosissimo, quantùm satis erit ad proportionem immissorum miscellaneorũ. Peracta vini ebullitione & feruore, diebus aliquot pòst, transvasabitur, vt ita dicam, hoc est, in aliud vas reponetur vinũ illud, neglectis materiis, quæ ibi deferuendo maceratæ fuerunt & proprias qualitates reliquerunt, tum demum diligenter & accuratè custodietur in vsum eorum qui calculo obnoxij erunt: ita vt, ad præcautionem tantùm octauo quoque die, vel his in hebdomada hauriāt vncias treis, vel quatuor, sub diluculum: non neglecta ratione corporum ętatum, partium anni, &c.

Vinum ad maculas, sordes & defœdationes faciei.

Tere radicem serpentariæ, & in vino albo coque vsque ad tertiæ partis decocti consumptionem: postea cola, & ex eo vino faciem ablue toties, donec emaculata appareat. Quod paucis diebus fiet, si manè & vesperi id quotidie persequi velis.

Vinum contra ventositates, raucitatem, tussim & asthma.

Vinum

Vinum iſtud facilè tibi comparabis, ſi vindemiæ tempore cum muſto ebulliant, & vires ſuas tranſmittant, & vt ita dicam concorporent aniſum, fœniculum & glycyrrhiza. quæ poſtrema in duplo aliorum eſſe debet. Idem vinum fieri etiam poteſt, vrgente neceſſitate (quæ moræ impatiens eſſe ſolet) ex decoctione rerum prædictarum in vino domeſtico, vel aliunde, quouis tempore, comparato, modo generoſum id fuerit.

Vinum aqueum, ad deludendos infirmos ſitibundos.

Habe ampullam, aquæ optimæ plenam: cuius orificium pollice ſuperpoſito tantiſper claude, donec in vas rubro vino & odorifero plenum illa deſcenderit: vbi eius fundum attigiſſe noueris, digitum tolle, & ibi ampullam, diu ſatis, relinque. Cùm hinc extrahenda erit, eo modo quo priùs, iniecto ad eius oſculum pollice, prudenter extrahe. Videbis paulò pòſt in ea colorem vini cum exiguo illius ſapore: à quo inſcius ægrotans, ſummo ſuo commodo decipietur: dabitúrque ei, ad hunc modum, beneficium per impoſturam.

Vinum faciem purpuriſſans & egregio colore illuſtrans, pro mulierum ornatu & mangonio.

In vino rubro tantiſper bulliant braſilij ramenta & alumen, ſaccharinum vocatum, donec è ſex partibus decoctio ad vnam redeat, vel pauxillo plus, vbi opus erit, cum bombace, vel goſſypio, ſeu cotone, vt cum vulgo loquar, facies blãdè & liniatur, & clementer tractetur, votis ridebit amantum.

Aliud vinum faciem erugans & expoliens, necnon manus dealbans.

Id præstabit vinum in quo tandiu agitatum fuerit albumen oui, donec liquidum & fluxile appareat. Sed expedit secundo quoque die renouari. Huius ablutio, cutem deterget, pellem mollicu-lam ac subtilem reddit, sanguinẽ ad superficiem educit, corrugationes complanat, & sordeis omneis exterminat.

Vinum reparans visum, & illum conseruans, multáque alia salubriter præstans.

Compara tibi foliorũ & radicũ betonicæ, caryophyllatæ, euphragiæ, chelidoniæ, rutæ domesticæ & verbenæ, singulorũ manipulũ vnum: seminũ anisi & fœniculi, singulorum vncias duas: contunde parumper, & vnà probè colliga: tum demum proiice in doliolum musti generosi, quando ebullire satagit, ibíque stare permitte donec remissus fuerit totius ebullitionis feruor, ac dies aliquot ampliùs. Post hæc, transfunde vinum id in aliud vas mundum, & ex proba materia concinnatum, tuúmque in vsum & amicorum accuratè custodi. Cùm eo vti voles, tertio quoque die id facito, ieiuno stomacho treis vel quatuor vncias hauriendo: plùs minùs, pro cuiusque ætate, corporis modulo, temperamento, partis anni natura, & aliis, in talibus obseruare solitis, de consilio docti, periti & cordati medici: quem tibi consulendum & audiendum suadeo & moneo: ne quid tua deliret amussis.

COM-

COMPOSITIO PRÆSTANTISSIMI VINI ET DILVTI E SENA: ſecundum Ioan. Meſuem, & Andr. Matthiolum.

VINO muſteo albo, inquit Meſues, miſcebat quidam vim magnam Senæ, poſt tres menſes potandum dabat, ſicque purgabat cerebrũ, & ſenſoria inſtrumenta, gaudiumq; augebat. Sunt qui decocto Senæ cum prunis & ſpica, fœliciter purgent: ſed modicam coctionẽ ſuſtinet. Infunditur ab aureis tribus ad vnciã vnam. Clementer deturbat melancholiã & bilem vſtam à cerebro, ſenſuum organis, pulmone, corde, hepate & liene. Proindeq; morbis dictarũ partiũ, ab humore huiuſmodi proficiſcentibus ſuccurrit, vt melancholicis febribus & antiquis: gaudium gignit, ablato humore ſine cauſa externa triſtãte. Floridum corpus efficit, & viſcerũ obſtructiones aperit. Venio ad eximiam illam & exactam præparationem diluti Senetici, aut, ſi mauis è Sena, quam Andreas Matthiolus medicus doctiſs. hunc in modum præſcribit. ſumuntur foliorũ electiſſimę Senæ drachmæ ſex: zinziberis, aut cinnamomi contriti, drachma vna: florum bugloſſi drachmę duæ: miſcenturq; omnia, & fictili vitreato, aut ſtanneo vaſe anguſti orificij excipiũtur, affuſiſq; feruentis aquæ, vel ſeri caprini vnciis decem, vaſis oſculum adeò occluditur, vt nullus omnino ſpirãdi pateat exitus. His peractis, puluinari plumis anſerinis farcto, igniq; calefacto vas inuoluitur, reponiturque in arca, vbi pernoctare ſinitur. Sic

Senæ facultates præſtantiſſimæ.

Compoſitio diluti Senetici præſtantiſſimi.

enim conseruato calore, dilutũ omnem facultatẽ in se recipit. Educet non solùm bilem vtramque, vt ex Mesue diximus, sed etiam pituitam, vt tradit Actuarius, & experientia probat, adhæc aquas & serosa excrementa. Mundat cerebrum, cor, iecur, lienem, pulmonem, & omnes corporis sensus, confertque omnibus eorum incommodis: auget iuuentutem, senium tardat, & animi hilaritatem inducit. Cor roborat, maximè si commisceatur medicamentis, quæ illi sunt amica, vt violis, rosis, floribus vtriusque buglossi, & similibus. Præterea delirio, vt tradit Serapio, mirificè prodest, necnon amentiæ, resolutioni neruorum, phthiriasi, cephalalgiæ, scabiei, pustulis, pruritui & epilepsiæ. In vniuersum medicina est optima morbis omnibus diuturnis & melancholicis. Decoctum foliorum eius & chamæmeli, cerebrum & neruos lotione roborat, aciémque oculorum, & auditoriam facultatem plurimùm emendat. Sed prætereundum non est, quòd in morbo Hispanico, ex Manardi sententia, maximoperè pollet, putres materias ac pituitam, contra Auerrhois opinionem, vacuando & expurgando. Verùm in facultatibus Senæ hîc versatum satis: quas qui fusissimè nosse volet, legat opusculum nostrum de Sena, planta hominibus inter alias omnes beneficentissima & saluberrima. Illic inueniet quod didicisse iuuet.

Vires diluti Senetici.

Miræ facultates Senæ.

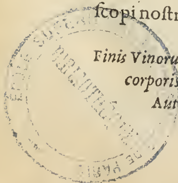
Morbus Hispanicus.

Obseruationes & Annotationes quædam in præcedentes Vinorum medicatorum & medicantium compositiones.

VINA quæ in vsum medicum seligere & cõcinnare

nare voles, alba, vel pallida, aut iis media, è generoſa vite & benè maturis vuis, non vitiatis, nec putribus eſſe conuenit: in quibus certis ex arte proportionibus, vt medica ars exigit, materiæ ſuis viribus exſpoliandæ immergentur, mundo vaſe, & ex legitimo ligno cõformato: niſi mauis priſcorum more, in vitreatis teſtaceis, & probè coctis figlinis, id exequi. Quo loco, naturali vini ebullitione à natura perficietur, quod arte eſt quæſitum, atque ita natura & ars ſe mutuò iuuabunt, mutuáſque operas inuicem præbebunt. Res enim in muſto poſitæ, dum per naturalem eius ebullitionem in vaſe inuicem colluctantur, à vincente & fortiore muſti virtute, ſuis exuuntur facultatibus ipſiq; muſto, ceu hoſpiti, libẽter committunt, & vnà corpus vnum efficiunt, eóq; modo, vt ita dicam, concorporantur & trãſſubſtantiãtur, vt cum theologis loquar, vini calore id moliente. Quod quidem vinum, quo generoſius & ſuauius fuerit, eò penetrabilius erit, & per ſingula corporis membra ſubtiliori actione ac velociori ſuas vires diffundet. Ex quo refocillata corporis natura, fortius & alacrius reſiſtet his affectibus quæ illam premunt, grauant & lædunt. Adde, quòd dum medicæ materię in muſto feruent & ebulliunt, id habent commodi, quòd earum virtus nequaquam in auras reſoluitur & vaneſcit, nec aduritur, debilitatúrue, aut fumum olet, vt fieri ſolet cùm à materiali igne res ea à popularibus pharmacopœis perficitur. Suſcipit itaq; & imbibit vinũ qualitates rerum quibuſcũ miſcetur, éſtque illarum gratus ac iucundus, ci-

túsque delator ad minimas & occultas corporis parteis, à quibus ob naturæ familiaritatẽ & delectationẽ, sanequàm libenter excipitur, & obuiis, quod dicunt, manibus plausibiliter, amplectitur, absque vllo metu & horrore, vt fieri videmus in purgantibus medicamentis, ob tetrum illorum odorem, ingratum colorem, & abominandum saporẽ, qui longè absunt à medicatis hisce vinis, aut si adsunt, odor præsertim & sapor, facilè & derepente occultari, ac emendari posſũt, saccharo, melle, glycyrrhiza, vuis passis, pulueribus odoratis, vel similibus stomacho non ingratis, nec insuauibus. Sed in his omnibus omittendum non est, quòd vinorum istorum penetratione, celerique distributione per occultos corporis meatus, vnà, eademq; via corpus expurgatur, & viscera ab infarctu & obstructionibus, vinô viam vi faciente illico liberãtur, expediuntur & roborãtur: magno corporum commodo, & incõparabili iuuandi compendio. Nam reseratis obstructionibus libera datur excurrendi via spiritibus, natiuo calore comitatis, in quo omnium vita iacet. Quandoquidẽ natiuus calor pressus & cõculcatus, adeo debilis euadit, vt solita obire munia vix possit, & concoquendo, purum ab impuro secernere: vnde cruditates, putredines, & ex iis morbi: Sed hæc quia huius non sunt instituti & scopi nostri, idcirco verbũ non ampliùs addam.

Finis Vinorum variè medicatorum, & ob id affectibus corporis humani variis blandè medicantium, Autore ANTONIO MIZALDO *Monlucienſi, medico.*